

AZ ÚRI REND

TÁRSADALMI TANULMÁNY

írta:
FARKAS GEIZA

EGGENBERGER-FELE KÖNYVKERESKEDÉS (AOFFMANN BÉLA)
BUDAPEST, IV., KECSKEMÉTI-UTCA 3. SZÁM

Miben áll az uraság?

Úr — ez a két betűből álló szó egyikét fedi a legközelítőbb és emellett mégis legkevésbé tisztázott fogalmaknak. Micsoda és kicsoda is az az oly sokszor emlegetett „úr”? Erre a kérdésre majdnem a hány ember, annyiféle feleletet fog adni, pedig egy vagy más szempontból mindegyik nagy jelentőséget kénytelen a szó helyes értelmezésének tulajdonítani. Ezért talán nem végzünk felesleges munkát, ha a fogalom tisztázását legalább egynémely irányban megkíséreljük és egyszersmind nyomára igyekszünk jutni az oly sokszor használt szó által fedett valóságnak, megállapítjuk ennek lényegét, keletkezési okát, a társadalomban betöltött szerepét, rendeltetését.

A többé-kevésbé helyes úr-meghatározások kháoszából három főcsoport választható ki:

1. Úr az, a ki másnak parancsol, a ki tehát nem szolga; Bár olykor a teljesen saját erejéből élő, mások segítségét soha igénybe nem vevő szabad szegény emberre is alkalmazzák a „maga ura” megjelölést, az úr fogalma rendszerint kiegészítőjeként magával vonja a szolga fogalmát: úr csak az, a ki szolga fölött rendelkezik, szolga az, a ki egy úr parancsaitól függ. Ily értelemben úr a munkaadó alkalmazottaival, a gazdag ember az előbb-utóbb ráutalt szegénnyel, a győztes hódító a legyőzött páriával, az államhatalmat kezelő nemes, vagy tisztviselő a közönséges munkát végző emberrel szemben. Az „úr” szó az egyik lény által a másik fölött gyakorolt hatalom vagy fölény legmagasabb kifejezője; alkalmazzák azt épen úgy a gyermekdulakodások és korcsmai verekedések győzőire, mint a lét harczát egyes vidékeken különösen kedvező körülmények között megvívó és ezért különös erősen szaporodó állat és növény-

fajokra, a legnagyobb elterjedésre hivatott terményekre, árúkra, a leghatékonyabb eszközökre, termelési eljárásokra. Még a fejedelem, sőt az istenség számára sem tudtak az emberek a hatalom teljességét erősebben kifejező megjelölést, megszólítást találni.

2. Ezzel ellentétben a köznapi beszédben az „úr” alig jelent többet, mint „felnőtt férfi”. Akit nem ismerünk, az reánk nézve „egy úr”; akit bizalmasabb megszólításra nem méltatunk, azt úrnak, uramnak szólítjuk, gyakran nevével, foglalkozásával, vagy egyéb címével kapcsolatban. Sokhelyt még elhagyják ezt a sokatmondó jelzőt kivált a felsőbb társadalmi osztályok tagjai az alsóbb rétegekével szemben. Azonban már ez a szokás is észrevehetően eltűnik, tért enged az általános „urazás”-nak, még azokban a körökben is, a melyek minden egyéb uralmi viszonyokra emlékeztető címzés elvi ellenségeinek vallják magukat

3. A legnehezebben körülírható a szó harmadik értelme, mely a jelen tanulmány sajátképeni tárgyát fogja képezni. Ezen értelem szerint az úr valami több, különb a közönséges embernél, mint ilyen sokak előtt gyűlöletes és irigykedést kihívó, de mások előtt egyszerűen bámulatra, hódolatra méltó, sőt még rokonszenves is.

Ezen körülírás első hallása után közel esnék a kérdésnek oly elintézése, hogy „úr” ebben az értelemben csak egy rövidebb szó az uralkodó társadalmi osztály tagjának megjelölésére, a vezetett, elnyomott osztályok tagjaitól való megkülönböztetésére. Némelyek készek is kimondani, hogy úr az, akinek független helyzete, sok pénze van, aki nem kénytelen kenyérkereset végett dolgozni. Ismeretes Jókainak az az inkább tréfás meghatározása, hogy úr az, aki a saját házában lakik, saját lován jár és saját termésű borát iszsa. Erre a felfogásra azonban ismét ráczáfol a közbeszéd, mely sokszor *megtagadja* az úri jelleget egyes igen *gazdag* és e réven igen hatalmas emberektől, akiknek az uralkodó osztályhoz tartozását senki nem vitathatná el, viszont igen csekély vagyonú és teljesen befolyástalan egyéneket is elismer uraknak. A megkülönböztetés forrását sokszor a műveltségben és erkölcsi kiválóságban, nevezetesen a bátorságban és áldozatkészségben keresik; ennek figyelembevétele mellett azt mond-

hatnánk, hogy úr csak az, aki az uralkodó osztályt rendszerint jellemző műveltséggel és erkölcsi erővel bír. Ám ez a magyarázat sem áll helyt; a jómodorú, világlátott, sok nyelven beszélő utazó ügynököket és vendéglői alkalmazottakat sokkal kevesebben hajlandók az urak közé számítani, mint a műveltségben esetleg messze alattuk álló földbirtokosokat, tisztviselőket. Az erkölcsi erő, személyes bátorság és áldozatkészség nem teszi úrrá sem a havasi parasztot, aki baltával kezében várja be a medvét, sem a szegény embert, a ki utolsó falatját is megosztja a még szegényebben. Az ilyen kisembert még feddhetetlen élete, legmesszebbmenő lelkiismeretessége, korrektsége sem teszi úrrá, csak épen becsületes emberré.

A régiebb erkölcsi felfogás szószólói ezekre azt válaszolták volna, hogy bizony az urat nem teszi a felsorolt tulajdonságok és előnyök egyike sem, csupán azok összessége, összhangja. Ez az állítás azonban szintén nem állja meg a szigorúbb bírálatot; hiszen ha csak azt ismernők el úrnak, aki független, vagyonos, művelt, erkölcsileg kiváló egyszerre, akkor az urak száma sokkal kisebbre zsugorodnék össze, mint a minőnek azt ma a kaszinók választmányainak legszigorúbb tagbírálói képzelik. Mi maradna az úri rendből, ha kirekesztenők belőle mindazokat, a kik kenyerük miatt másoktól függenek, akik a „Műveltség könyvtára” köteteiben lapozva még előttük ismeretlen tényekre bukkannának, akik a veszélyeket szívesebben kerülik el sem hogy velük szem beszálljanak, akiknek áldozatkészsége soha egy nagyon alacsony minimális mértéket meg nem haladott? Csupa ilyen félelem és gáncs nélküli tündöklő lovagokból az úri rend bizonyára nem áll, sőt szép számmal helyet foglalnak soraiban olyanok is, akikről minden ismerősük tud olykor elég súlyos „nem úri”, vonásokat, mint a minőknek nevezik a haszonlesést, őszinteséghiányt, meghunyászkodást, szűkkeblőséget, durvallelkűséget. Ezeket különösen sokszor tapasztaljuk tovább is ilyenekül elismert uraknál örökségi osztályok alkalmával, meg szerelmi ügyekben, a mikor egynémelyikük még a büntetőtörvény korlátaihoz is veszedelmesen közel jut. A fődolog ilyenkor az, hogy ezek az „úriatlan” vonások, ha az illetők egész életére reásütik is bélyegüket,” némely határozott alkalmakkor hát-

térbe szoruljanak, a mire még lesz szerencsém tüzetesebben reátérni.

Különben XIV. Lajosnak épen a legkizárólagosabb úri körök által a kölcsönös érintkezés zsinórmértékéül elfogadott elve ellenére, hogy „un gentilhomme vaut l'autre”, az egyik úr ér annyit, mint bármely más, az általános felfogás határozott különbségeket állapít meg az egyesek úri mivolta közt; az egyik ember lehet inkább úr, mint a másik. Különösen a többi urakat is még egy kalaptető magasságával meghaladó „nagyúr” képzele kísért sok ember fejében. De még ezen képzele sem egységes; a nagyúr szó hallatára némelyek elsősorban a nagy vagyonnal, különösen kiterjedt földbirtokkal rendelkező, mások a nagy hatalmú hivatalos betöltő emberre gondolnak; ismét mások ezen jelző feltételeként előkelő származást, összeköttetéseket, nagy személyes függetlenség mellett sok ember fölött gyakorolt hatalmat kívánnak meg. Megint más emberek szemében valakit nagyúrrá a magas társadalmi állásban eltöltött élet észrevehető (lehetőleg nem kellemetlen) hatása tesz; tehát bizonyos önérzetes, tartózkodó magaviselet, melynek azonban minden sértő élet elveszi egy tökéletesen tapintatos, sőt olykor jóakaró modor, meg azután a mindkét részen élő meggyőződés, hogy a biztosított állású és hatalmú nagyúr a féreg-emberrel szemben tényleg elment a szívélyesség elképzelhető legvégső határáig.

Úr, vagy épen nagyúr egy teljesen elnyomott néposztály tagja nem lehet, még akkor sem, ha saját körében tekintélyes, irányadó szerepet, amolyan népvezér állást tudott magának kivívni. Aa olykor a nemzeti sajátságokért való szenvedés idején rá is fogják egy-egy paraszt földművesre, halászra stb., hogy a maga természetes önérzetében, tisztességtudásában, mások jogainak tiszteletben tartásában valódi úri lélek, az így kitüntetettnek csak egyikét kell elkövetnie a maga társadalmi körében szokásos és elkerülhetetlen kisebb-nagyobb durvaságoknak, megbízhatatlanságoknak, és jóakarói, úgy mint megvetői egyformán azzal fognak a dolog fölött napirendre térni, hogy „mit lehet várni egy paraszttól?” Tudvalevőleg a lázadó jobbágy Ludas Matyinak utólagos úrrá tétele leggyengébb oldalát képezi a róla színrehozott 'bohózatnak'. A régibb magyar közbeszéd az »úr« ellen-

téteként csak »paraszt“-ot ismert; miután azonban az újabb nyelvhasználat ezen szó jelentését túlnyomólag a *mezőgazdasággal* foglalkozókra korlátozta, félreértések elkerülése végett inkább a nehezkesebb «nem úr» vagy „közember” megjelölést fogjuk használni.

A magasabb társadalmi osztályok tagjai azonban, már úgy szólván mind lehetnek urak és annál nagyobb valószínűséggel lesznek is azok, minél magasabbra kerültek az osztályok rétegzetében. A gazdasági, ipari, kereskedelmi vállalkozók körébéri békésen megférnek egymás mellett olyanok, a kiket mindenki uraknak ismer el olyanok mellett, a kiket senki sem tekint azoknak; az értelmi keresőknek már nagyobb része úr, legalább bizonyos szerény értelemben és a nagybirtokos osztályban kivételszámba mennek azok, a kiktől alacsony műveltségük vagy erkölcsi fogyatkozásaik címén itt-ott megtagadják az úri jelleget. A nemesi címek aránylag csekély szerepet játszanak; a bocskoros nemes vagy a kolduló mágnás sohasem úr, a nagy hivatalba és előkelő társaskörbe kerülő pórivadék mindig az. Úgy látszik és gyakran úgy is van, hogy a társadalmi rétegzet egy bizonyos fokán az egyén választásától függ, hogy úr legyen-e vagy sem? Még lesz szerencsém kifejtetni, hogy ez a választás szükségszerűen csupán a nagyvagyonú, biztosított helyzetű egyénekre nézve könnyű és természetes, míg a középosztály leszármazottaira nézve az úri jelleg vállalásának előnyeivel hátrányok is állnak szemben; az egyes ember helyzetétől és ízlésétől függ azután, hogy melyik tényező-csoport kerül túlsúlyba és lesz döntővé az egyén választására, további életsorsára.

Hogy a kérdést a maga legbensőbb lényegében markoljuk meg, az urakat úgy határozhatnák meg, hogy ezek azon emberek, akik a létező társadalmi rend fennmaradásában magukat másoknál nagyobb mértékben érzik érdekelve és ezért ama rendért adott esetben nagyobb tevékenységre, áldozatokra, esetleg egész egyéniségük latbavetésére, életük kockáztatására is hajlandók. Ezért nem használjuk az egész úri embercsoport megjelölésére a túlnyomóan gazdasági jelentésű „osztály” szót, bár nem tagadjuk egyes nagyszámú úri elemet szolgáltató úri osztályok létezését. Viszont a „rend” szót megfelelőbb kifeje-

zések híján kénytelenek vagyunk felváltva az emberek egy bizonyos társadalmi, erkölcsi kötelékek által egyesített csoportjára és a társadalmi állapotoknak egy bizonyos kialakulására alkalmazni.

Az urakat tehát bizonyos kimagasló társadalmi állás és bizonyos úri gondolkodás jellemzi. Ez az úri gondolkodás nem azonosítható egyszerűen a konzervativizmussal; a megalázott helyzetében megelégedett parasztot, nyárspolgárt legmesszebbmenő konzervativizmusa sem teszi úrrá. Másrészt az urak által védett „társadalmi rend” nem értelmezendő túlságos szűken, nem jelenti sem a jövedelemelosztásnak, sem a politikai hatalom szervezésének, sem a családi jogviszonyok szabályozásának valamely szorosan meghatározott módját, hanem csupán a társadalmi viszonyoknak az összes tényezők bizonyos irányú együttműködéséből kifejlődő általános jellegét. Az úr nem rendőr, aki bizonyos díjazás fejében bizonyos külsőségek, szabályok betartására vigyáz. Részletkérdésekben maguk az urak egymástól különböző nézeteket vallhatnak, különböző célokért küzdhetnek. Az egyik úr híve lehet az általános választói jognak, a míg a másik a korlátolt szavazás mellett van; az egyik az abszolút királyság, a másik a köztársaság pártján lehet. A egyik rokonszenvezhet a munkásosztálynak helyzete javítására irányuló törekvéseivel, amelyek elől a másik ridegen elzárkózik. Lehetnek különböző nézetek a házasság felbonthatóságának, a szülői hatalom terjedelmének, az öröklési jog szabályozásának kérdéseiben, követhetnek mindenféle vallást és vallásos meggyőződést a vakbuzgóságtól kezdve az istentagadásig.

Ahol azonban a társadalom erkölcsi alapelveiről van szó, ott a társadalomban úri helyet betöltők között csak egy vélemény lehetséges. El nem képzelhető ma egy igazi úr, aki helyeselné, ha valaki csekély, de a puszta megélhetéshez még elegendő jövedelmét apró lopásokkal és eltulajdonításokkal kerekíti ki. Aa ilyesmit olykor uraknak elismert emberek is elkövetnek, ezt úri lelkiismeretük szava ellenére teszik, abban a kínos meggyőződésben, hogy ha a gyanúnak csak egy árnyéka esik rájuk, ennek elhallgattatása végett életre-halálra párbajozniuk kell és ha a vád ellenük bebizonyul, csak az öngyilkosság vagy a be-

ismert becstelenség közt lesz választásuk; vagyis sokkal súlyosabb büntetést érdemelnek ki, mint a minőt a büntetőtörvény szerint a nem úri bűntevő elszenved. A finom érzésű úr felháborodhatik a védtelen proletár megkárosításán, bántalmazásán, saját hatalmi körében mindent el is követhet a szegény ember védelmére. Azt azonban nem helyeselheti, hogy a sértett proletár, a meddig reá nézve a törvényes oltalom és elégtétel útjai még egyáltalában nyitva állnak, ezeket félrehagyva önmaga, esetleg osztályorsosai segítségével szolgáltatson magának erőszakosan igazságot. A úr lehet ellensége minden felesleges formaságnak, szertartásnak, minden hivalkodásnak, zsarnokoskodásnak, ámde a társadalom egyes tagjai által mások iránt a családokon, államokon belül, továbbá az általános érintkezésben kijáró tiszteletnek lényeges megsértése visszatetszést kell, hogy támasszon benne. Különös személyes indokok esetét kivéve egy köztársasági érzelmű úrnak ép oly kevéssé fog eszébe jutni, hogy egy udvari szertartást megzavarjon, mint egy úri atheistának, hogy egy papot bántalmazzon.

Az úri gondolkozással ellenkezik minden nem a végszükség által parancsolt, vagy nem tisztán konvencionális hazugság, minden szószegés, minden bizalommal visszaélés, még az olyan is, a melyet kevésbé úri körökben talán megbocsáthatónak tartanak. Ellenkezik továbbá minden orvttamadás, még az úri kódex által megengedett erőszak eseteiben is. Ellenkezik általában minden tény, mely az embert bizonyos mértékben erkölcsileg gyengének, a más emberek fölötti uralomra alkalmatlannak tünteti fel. Mindez pedig nemcsak azért, mert a tekintélyt csorbítja, hanem azért is, mert az ily cselekedetek túlgyakori ismétlődése az urak által védett társadalmi rend aláaknázásával, lejáratásával egyértelmű. Aki ezen úri alapelvek ellen túlsókat vagy túrossz alkalmakkor- vét, az boldogulhat az életben, közkedveltségnek és tekintélynek örvendhet a létező rend felforgatását óhajtó körökben, vagy esetleg meggazdagodva magasra emelkedhetik a társadalmi ranglétrán, de azért úrnak a szó etikai értelmében csak az fogja tartani, akinek épen borralalót nyom a markába.

A úri morál azonban nem csupán bizonyos, a mai erkölcsi rendről alkotott felfogással súlyosan ellenkező tények kerülését

és elítélését kívánja meg, hanem tevékeny fellépést, áldozatkészséget, sőt vértanúságot is, valahányszor ez a rend általában, vagy valamely szűkebb körben veszélybe kerül. A legvégsőre azért ritkán kerül a sor; parasztlázadások alkalmával nem követelik meg minden egyes úrtól, hogy a menekülésre nem is gondolva, élete árán védelmezze saját és úri szomszédai kastélyait. De már aki a fellázadt paraszttal közösséget vallana még akkor is, mikor azok rablásokba, gyújtogatásokba, gyilkolásokba merültek — az az 1525-iki német parasztforradalom némely vezetői (Geyer Flórián) módjára csakhamar önként szükségét érezné annak, hogy a lovagi palástot letegye. A legvégső áldozatot követeli az úri rend azon tagjaitól, akiknek életkörülményei oly szerencsétlenül alakultak, hogy csak valamely, az elismert erkölcsi renddel homlokegyenest ellenkező „nem úri” tény árán lennének képesek életfenntartásuk további lehetőségét megszerezni, vagy akikről már elkövetett, az úri becsületbe vágó tények lettek köztudomásúak. Az ilyenektől az úri felfogás nem is annyira az úri társaságból való kiválást követeli engesztelő áldozatként, hanem egyszerűen az öngyilkosságot, mint a mely tény most már egyedül alkalmas annak tanúsítására, hogy a szerencsétlenül járt ember előtt az úri felfogás még mindig magasabban áll, mint egy pillanatig talán túlságos buzgalommal szolgált életérdeke. A fennálló rendnek természetesen egyik főtényezőjét, oszlopát a meglévő tekintélyviszonyok képezik, melyek között nem utolsó helyet foglal el az úri rendnek és az úrnak, mint olyannak tekintélye, presztízse. Emiatt az uraknak, még ha lelkük mélyén szerény gondolkodásúak lennének is, bizonyos körülmények között fokozott önértéket kell tanúsítaniuk és annak elismerését akár a legvégső eszközökkel is kiereszkölniük. Ezért aki úr óhajt lenni, lehetőleg kerülni fog minden olyan helyzetet, a melyben könnyen becsületsértésnek lehet kitéve, nevezetesen az úri renden kívül állók részéről; ha pedig egy ily sértés mégis megtörtént, annak megtorlására szigorú, fájdalmas eszközöket fog alkalmazni, melyek között ugyan az erőszakos büntetések mellett olykor a sértésnek és a sértőnek teljes megvetése, figyelembe nem vétele is szerepel. Miután pedig az alsó osztályokban mindennapos összekoccanások, kicsúfolások, sértegetések, felese-

lések, főként bizonyos helyeken és foglalkozások közben: a testi munkánál, tehercipelésnél, bevásárlásnál, kocsmai mulatozásnál szoktak előfordulni, az úri jellegre pályázó ember tartózkodni fog a nehéz testi munkáktól, kivált azoktól, melyek több ember együttműködését kívánják meg, bevásárlásait, ha nem másokkal láttatja el, csak az alsó osztályok által kevéssé látogatott előkelő üzlethelyiségekben végzi, a népies mulatóhelyeket pedig, kivált az általános szeszivás óráiban lehetőleg elkerüli. Emellett a köznépnél tisztább, csinosabb szabású ruházatával, nyugodtabb, tartózkodóbb magaviseletével bizonyos válaszfalat emel maga és a netalán közelébe került nem-urak közé, akiket már ezekkel a külső jelekkel is arra figyelmeztet, hogy fokozott kíméletre, megbecsülésre tart igényt. Természetes, hogy a finnyásabb öltözék kímélése már magában véve is lehetetlenné tesz bizonyos munkákat, érintkezéseket.

A közönségesnél nagyobb önérzet és tekintély fenntartása egyáltalában az a forma, melyben a legtöbb úr a társadalmi állásával járó kiváltságokról és kötelezettségekről tudattal bin Minden egyéb, csak mint ezen tekintélyóvás feltétele és folyománya jelenik meg az érdekeltek túlnyomó többsége előtt.

Ezen, presztízs-óvás már magában véve is jelentékeny áldozatokat" igényel, kivált azok részéről, akik nagy vagyoni erő nélkül pályáznak úri elismerésre. A ki egyszer úr akar lenni, az már ezzel a pusztá ténynyel egy egész csomó kereseti módot, bevásárlási forrást, kisegítő eszközt (pl. nem viszonzott szolgálatok, alamizna igénybevétele) zár el magától, ellenben megterheli magát a tekintélyes fellépés, drágább ruházkodás, bizonyos munkáknak fizetett közegekre hártása által okozott kiadásokkal. Ezek alatt a korlátozások alatt még testi jóléte is szenvedhet, ha csekély jövedelme és folytonos munkára utaltsága miatt nem képes költséges külön öltözékek beszerzése, továbbá üdülőhelyek, fürdők, sporttelepek felkeresése útján az időjárás-hoz úgy alkalmazkodni, azt a kiszellőzést, izomkiegyenlítést elérni, amit a nem-úr rendes lakó- és munkahelyén is bármikor megengedhet magának. A melyik úr például azt képzei, hogy egészsége érdekében parasztmunkások módjára mezítláb kellene járnia, az evégből költséges utazást kénytelen tenni valamely

Kneipp-fürdőhelyre. Nem egy úr táplálékán kénytelen megtakarítani jobb ruházatának árát és az állásabeliektől elvárt borralókat. A szórakozásnak, üdülésnek, egészséges és célszerű bevásárlásnak igen sok alkalmáról kénytelen az úr lemondani azért, mert azokat csekély pénzkészletei mellett csak a köznép által használt közlekedési eszközökön, vasúti kocsiosztályokon kereshetné fel és így bekövetkezhetnék reá nézve az, amit a magyar közmondás egészen kíméletlenül így fejez ki: a ki korpa közé keveredik, azt megeszik a disznók.

A ki úr, az sokszor egyenes megkárosítások, lopások, becsapások, zsarolások ellen sem védekezhetik oly hatályosan, mint más ember. Úri tekintélyének óvása megakadályozza abban, hogy mindennek személyesen utánajárjon, minden őt érdeklő munkánál jelen legyen, mindenféle emberrel közelebbről érintkezzék és ezúton minden fortélyt kitanulmányozzon. Ez egyik forrása az úri gazdák és vállalkozók sokszor tapasztalt hátrányának hasonló vagyoni erejű, de gyakran még csekélyebb tudású nem-úri szaktársaikkal szemben. Akárhány üzletember van, kivált vidéken, a ki az úri vevőnek mindent drágábban ad, nem ellenszemből, hanem tisztán arra való számításból, hogy az úr idegenkedni fog az alkudozástól vagy vétel nélküli eltávozástól. Egy úr nem szívesen bocsátkozik feleselgetésekbe, perlekedésekbe, melyekben tekintélye könnyen csorbát szenvedhet, vagy csak a legvégső erőszakos eszközökkel óvható meg; ezért az úr az üzleti életben a nem-úrral szemben inkább enged, ha nem egészen biztos igénye jogalapja felől, sőt olykor még ha biztos is felőle. Ennek riktó példáját szolgáltatják némely bérkocsisok és hasonló foglalkozású egyének zsarolásai, a kik úriruhás üzletfeleikkel szemben abban a biztos meggyőződésben támasztanak merőben díjszabásellenes igényeket, hogy egy úr inkább fizet akármit, semhogy feleselésbe bocsátkozzék egy olyan alrendű egyénnel, a kinek minden hangosabb szava sérti tekintélyét, ha nem is becsületét, míg az úr részéről a legkeményebb szidalmak is lepattannak a szolgálamberről, esetleg még büszkévé is teszik, mert egy úr őt arra méltatta, hogy vele szemben tűzbe jöjjön.

Mindezek a körülmények arra a következtetésre vezethetnek,

hogy ilyformán az úri állás épen nem irigylendő és azt némely Don Quixote egyéniségektől eltekintve csak azok az igazán nagy vagyonú és állású emberek vállalják, a kik tulajdonképen nem is tehetnek másként. A valóságban azonban az uraság hátrányait annyi előny ellensúlyozza, hogy ezek mérlegelése után tökéletesen megértjük, miért ragaszkodnak hozzá oly szívósan a legfelsőbb osztályok tagjai, miért vállalják azt tömegesen olyanok, akiket körülményeik inkább az aranybékók által nem feszélyezett közemberek sorába utalnának, miért törekednek legalább látszatára olyanok is, akik az úri erkölcs — és bárminő más erkölcs — parancsait már eleve csak addig szándékoznak betartani, amíg megszegésükből nevezetesebb előnyük nem származik.

A ki mint úr él és a kit mások is annak ismernek el, az már saját tartózkodó viselkedése és mások kíméletes, tiszteletteljes közeledése révén is egy sokkal nyugodtabb, zavartalanabb légkörben tölti el napjait, mint a magához hasonlók bizalmaskodásai és mindennapos súrlódásaik közé dobott közember. Mert az urak érzékenységét — némely forradalmi kitérősek idején kívül — mindenki kíméli, még a velük ellentétes érdekű kisemberek, elnyomottak is. Ezek jól tudják, hogy olyan emberekkel van dolguk, a kiktől már a ritkább érintkezés és a létező társadalmi válaszfalak miatt is kevésbé várhatnak sértéseket, akik azonban viszont a tekintélyükön esett sérelmek megtorlásában sokkal gyorsabbak, kíméletlenebbek és következetesebbek, mint a közember, aki rendszerint a sértések egész sorát teszi zsebre, vagy intézi el egy kis feleseléssel, amíg egyszer az egyikért valami módon boszút áll. »Úrral, pappal, sunyi kutyával nem jó kikezdeni” — ezt a magyar közmondást hallottuk néhány éve nemzeti színpadunkon is. Az urakkal, kivált a nagyurakkal szemben előzékenyek és udvariasak azok a hivatalos közegek is, akiket a szegény nép csak mint kíméletlen, goromba zsarnokokat ismer, mert ezek sem szívesen teszik ki magukat általában nagyobb műveltségű, nagyobb befolyású és megtorlásra készebb emberek haragjának. Az úrnak tudvalevőleg még tanúságtétele is többet nyom a latba a szegény emberénél; az előbb felhozott okon kívül már azért is, mert a biztos helyzetű

urak valóban ritkábban vetemednek hazugságra, mint a kezüktől szájukba élő, megélhetésükben mindenféle, az urak előtt ismeretlen esélyek által fenyegetett közemberek.

Az egyszerű kíméleten messze túlmenő jó bánásmódot élveznek azonban az urak egymástól; minden úr érzi, saját tekintélyének tartozik azzal, hogy mások hasonló jogcímű igényét tiszteletben tartsa. Még a becsületsértések is, melyeket utóbb véres párbajokkal intéznek el, sokkal burkoltabb alakban, szinte keztyűs kézzel szoktak történni az urak, mint a köz-nép körében; a legsúlyosabb ellentétek, vagy a mámor esetét kivéve, egyik úr sem fogja a másikat egészen durván megsérteni, hacsak nem kívánja ezzel a ténynyel épen a másiknak úri jellegét megtagadni. De még ezek a kivételes esetek is leginkább azokban az országokban fordulnak elő, melyeknek egész társadalmá a műveltség, értelmiség alacsonyabb fokán áll.

Miután így az úri ember tekintélye legteljesebb biztonságban a hozzá hasonló igényű, gondolkodású és modorú úri emberek között van, természetes, hogy az urak valóban bizalmasan rendszerint csak egymással érintkeznek, így azután valódi barátságokat, rokoni kötelékeket csakis egymás közt teremtenek — más egyéb emberekkel még érdektársaikat, meghitt cselédeiket és szeretőiket sem véve ki — többé-kevésbé tartózkodó álláspontot foglalnak el. így azután a sok, sőt legtöbb esetben közös gazdasági osztályérdekeken kívül az urak között egy más úri érdek-kötélék is keletkezik, mely az «úri társaság» elfogadott elnevezésében találja kifejezését. Ennek a társaságnak természetesen nem minden egyes tagja ismeri a többit, nincs is mind-egyikkel állandó érintkezésben, sőt a társaság igen sok helyi és más jelleg által meghatározott külön kört foglal magában, melyek egymással olykor ellenséges lábón és az előkelőség tekintetében versengésben is állnak. Azonban az úriaknak elismert körök sok érintkezési pontot is bírnak egymással, tagjaik egy része többjükben is megfordul és a körök alkalmi egyesülésére vagy állandó összeolvadására is mindig fennáll a lehetőség. Sokhelyt a „társaság” megjelölésénél az „úri” jelzővel is hagyják — annyira köztudatba ment át, hogy a kizárólag úri emberek által képezhető társaság lényegében egységes valami. Miután

az úri társaság magában foglalja a társadalomnak legtöbb vagyonnal, hatalommal, műveltséggel rendelkező elemeit csupán az az ember számíthat biztosan boldogulásra, emelkedésre, csakis az előtt, »áll nyitva minden ajtó», aki ennek a társaságnak részese. Ellenben a belőle való kirekesztés bizonyos nevelési irányú emberekre nézve egyet jelent minden keresetlehetőség elvesztésével, az egész élet összeomlásával.

A úr, még a legemberiesebben gondolkodó is, könnyebben siet a ráutalt úrnak, mint a reászoruló közembernek segítségére, mivel amannak szükségleteit, igényeit jobban átérzi. Ez a kölcsönös segítség egyesekre nézve súlyos anyagi megterhelést is jelenthet; csak arra az időre kell visszagondolnunk, mikor a magyar vidéken nem tartották úri dolognak egy teljesen fizetés-képtelen úrtól a váltókezességet megtagadni. Ez az úri babona, sok egyáltalában nem könnyelmű életű régi magyar nemesnek került egész vagyonába és rendszerint még nem is segített igazán a váltónyargaló úri atyafin.

Különösen nyilvánvaló lesz az úri társaság összetartása útkor, ha annak, egy elismert tagja egy úrnak el nem fogadott egyénnel kerül összeütközésbe és eközben úri tekintélyének elismerése lesz a kérdés tárgyává. A békéscsabai dráma ügyében az esküdtek határozata még a messze távolban volt, mikor már Magyarországszerte hangzottak a rokonszenv-nyilatkozatok a lövöldözők mellett azzal az indokolással, hogy ők voltak a becsületükben megtámadott urak, nem pedig áldozatok. A némely helyütt az úri társaságban általánosan szokásos tegeződés emez úri szolidaritásnak legjellegzetesebb kifejezője és egyszersmind kitűnő társadalmi korlát azon egyénekké szemben, a kiket úrnak *szólítanak* — épen annak jeléül, hogy nem ismerik el annak.

Az úri társaságba tartozás ténye, amíg egyrészt elválasztja az urakat nem úri osztálytársaiktól, sőt esetleg még legközelebbi rokonaiktól is, másrészt viszont közelebb hoz egymáshoz olyanokat, a kiket különben a foglalkozás, az életérdekek nagy távolsága választ el egymástól. A nagyúri nagybirtokos szívesebben engedi magához az úri embernek elismert ügyvédet, vagy más értelmi keresőt, mint azt a másik nagybirtokost, a kit az úri társaság valamely okból kiközösített. Még a nemzeti, felekezeti

és politikai pártkorlátokat is túlárasztja az úri társaság közössége: a német úr szívesebben köt barátságot egy orosz úrral, mint egy német proletárral, daczára minden nemzeti, vallási és politikai ellentétnek. A francziák ezt úgy fejeznék ki, hogy az urak között az egész világra kiterjedő szabadkőművességnek egy faja létezik; ezt a jellemzést még elfogadhatóbbá teszi egy általánosan talán át nem értett, de mindenesetre érzett közös cél: a társadalom adott erkölcsi rendjének fenntartása. Persze az úri érdekközösségnek a szabadkőművességgel az a megegyező vonása is van, hogy szükségképen az embereknek egy szűkebb körére szorítkozik és azonnal elveszti sajátos létalapját, mihelyt az egész társadalmat magába akarná fogadni. A olyan kaszinói demokrata, a ki váltig hangoztatja, hogy előtte minden tisztességes ember egyenlő úr, aki ezt az elvet a kisebb vagyonú és állású értelmi keresőkre, valamint a polgárság feltörő elemeire valóban alkalmazza is, ugyancsak meghökkenne, ha egyszerre csak minden kisbéres, utczaseprő, cseléd azzal az igénynyel lépne fel vele szemben, hogy az úri erkölcs kötelezettségeinek vállalása fejében ismerje el őket sorsosainak, fogadja be mindennapi körébe és tartson meg velük szemben minden kötelezettséget, melyet eddig csak az úri társaság tagjaival szemben ismert el.

Az uraknak kivételes előnyökre irányuló igényeit tudatosan és öntudatlanul számtalan olyan ember is támogatja, akinek a maga számára úri állást igényelni eszébe sem jut. Nemcsak azokra a szolgálalkekre kell itt gondolnunk, a kik az urak kedvében járnak, mert azok náluknál gazdagabbak, hatalmasabbak és így előnyökhöz juttathatják vagy hátrányokkal sújthatják őket, akiknél tehát az „urakkal tartás” a haszonlesés, vagy gyávaság folyománya. Nem is azokról a jámbor lelkekről van szó, akik minden úrformájú emberre a gyermekkoruk óta beléjük oltott szolgálatkész, babonás tisztelettel tekintenek fel. Hanem azokról a teljesen önérzetes, tisztességes, de emellett józanul számító kisemberekről, kik közül sokan szívesebben lépnek üzleti és egyéb érintkezésekbe urakkal, akik többnyire sima módorúak, jó hírnevükre rátartósak, ezért rendszerint könnyen megérthetők és meggyőzhetőek az elvállalt kötelezettségekre nézve

elégge megbízhatók — míg a közemberek bizony nagyon sokszor hajlanak aprólékos alkudozásokra, letagadásokra, álláspontjuk érvényesítése közben durvaságokra. Itt még nem is vettük figyelembe az úri és nem úri osztályok tagjainak átlagos fizetőképességében mutatkozó különbséget. Az az úri ember némely helyütt több becsapásnak, zsarolásnak is van kitéve, mint a köznép embere — másutt a fordított helyzetet látjuk: akárhány piszkos üzletember és visszaélésekre hajló hivatalos közeg, aki a hozzáforduló proletárt a legszemérmetlenebbul kiuzsorázza és ráadásul meg is csalja, óvakodni fog az ilyen eljárástól az úrral szemben, aki nagyobb értelműségénél fogva a furfangot esetleg könnyebben észreveszi, nagyobb függetlensége és összeköttetései révén pedig tökéletesebb megtorlással élhet.

Még hivatali, politikai és más bizalmi természetű ügyekben is akárhány kisember fordul legszívesebben egy úrhoz, a kiről feltételezi, hogy mint hivatalnok, képviselő, tanácsadó is hű fog maradni azon erkölcsi színvonalhoz, melyet önérzetes fellépésével nap-nap mellett jelezni kötelességének tart. Így nem csodálható, hogy némely helyeket más, mint elismert úr egyáltalában nem, vagy csak igen nehezen érhet el, hogy akárhány állásnál minden szaktudást helyettesít egy fényes úri név (részvénytársulati igazgatóságok).

Az úr a maga igényeit minden előnyre, megkülönböztetésre, kitüntetésre a nem úrénál rendszerint sokkal nagyobb merészséggel, határozottsággal és kitartással fogja érvényesíteni; úri és nem úri segítői többnyire szilárdabban ki fognak tartani mellette, mint a nép valamely úri rendbe még fel nem emelkedett gyermeke mellett. Mert ne felejtjük el: az úri rend törekvései, igényei lényegükben konzervatívok, összhangban állnak a társadalom uralkodó erkölcsi felfogásával, melyet a kisdudóvától és iskolától kezdve a katonaságon, egyházon, jótékony intézeteken keresztül a börtönig és akasztófáig minden állampolgárnak egész életén át a lelkébe vernek. Bizonyára nem megvetendő az az előny, melyet az urak nem úri verseny társaikkal és ellenfeleikkel szemben e révén is élveznek.

Mindezek a tények elegendően megindokolják, miért törekszik majd mindenki, a ki teheti, úrként való elismerésére, miért

vállal evégből a halandók többségére nézve nem létező cselekvés-korlátokat, kötelezettségeket és veszélyeket is, miért tekinti halálos sértésnek, ha azt mondják reá, hogy nem úri ember, valamely ténye nem úri cselekedet. Ezért tulajdonítanak már a „közönséges” szónak is megvető, sértő jelentőséget Angolországban már a kicsi gyermekkel szemben is a leghatékonyabb nevelési eszköznek bizonyul, ha azt mondják neki, hogy ha bizonyos helytelenségekről le nem tesz, nem gentleman. Úrnak lenni nemcsak díszesebb, de rendszerint kellemesebb is, mint nem lenni annak; mint úr ugyanaz az ember könnyebben érheti el a legtöbb előnyt, melyre áhítozik. Lehet, hogy nem egy gyengébb vagyoni helyzetű emberre nagyobb súlylyal nehezednek az uraság terhei, mint a mennyit előnye nyomnak, azonban az ilyen is megkapja áldozataiért cserébe a reményt, hogy mint az úri társaság tagja könnyebben jut valamikor igazán úri módhoz, mintha ama szentelt körökön kívül maradna, Tehát az ilyen ember számára az úri társaságba lépés szinte egy kockázatos és veszélyes, sok áldozatot, befektetést igénylő, de mindezzel szemben igen szép haszonnal is kecsegtető üzleti vállalkozás jellegét ölti magára. Ezért lesz oly sok, talán a legtöbb esetben úr az, a kinek saját választásától függ, hogy úr legyen-e.

A úri erkölcs szabályai különben sem korlátozzák oly nagy mértékben az egyes ember szabadságát, mint azt első tekintetre gondolni lehetne. Már dolgozatom elején érintettem, hogy az úri rend sok olyan embert is foglal magában, a kik erkölcsi szilárdság és áldozatkészség tekintetében mélyen alatta állnak a köznép akárhány szülöttének. Az úrnak bármikor késznek kell lennie arra, hogy szenvedélyeinek kifejezéseit, vágyainak kielégítését, egész vagyonát, sőt életét is feláldozza az uralkodó társadalmi erkölcsi rendért, vagy a mi ezzel a legtöbb úr szemében egyet jelent: saját úri tekintélye ért. Azonban ezen áldozatoknak lényege nem az, hogy azokat mindenkor szakadatlanul hozza, mint az őskeresztény aszkéta vértanúk, vagy a későbbi korok fanatikus forradalmárai, hanem az, hogy bizonyos helyzetekben, bizonyos alkalmakkor multhatatlanul hozza meg azokat. A úri morál súlypontja nem az erkölcsi

tulajdonságokban, mint olyanokban, hanem inkább azok kifejtésének irányában fekszik. Az úr lehet fősvény, sőt zsgori, ha csak külső fellépésének előkelőségéért megteszi a társaság nézete által állásához szabott minimális kiadásokat Megijedhet a zörrenő falevéltől, félhet a saját árnyékától, ha csak nem utasít vissza párbajkihívást. Belemehet erkölcsileg kétes üzletekbe, adós maradhat fünek-fának, ha csak becsületbeli tartozásait, melyek alatt leginkább a kártyaadósságokat értik, pontosan kifizeti. Lehet az államhatalomnak, vagy valamely pártnak, érdekcsoportnak gerinctelen, szószegő bérence, ha csak becsületszó meg nem tartásán nem érik. Lehet szerelmi vágyának, vadász-, vagy automobilos szenvedélyének, haragos természetének olyan rabja, a ki a leánycsábítástól, házassági ígéret megszegésétől, mások tulajdonának pusztításától, testi épségének könnyelmű veszélyeztetésétől kezdve az „erős fejlődésben elkövetett szándékos emberölés”-ig a bűnös cselekvények egész sorát követi el, ha csak eközben nem akad olyasvalakire, a ki elpáholás útján vagy más alkalmas módon porig alázza úri tekintélyét. Lehet durva a védtelennel, zsarnok alárendeltjeivel, még családja tagjaival szemben is, tetszeleghet a mosdatlan, trágár kifejezésekben és tréfákban, mindennap lerészegedhetik, ha csak az úri társaság összejövelelein valahogy mégis alkalmazkodik annak elfogadott illemszabályaihoz. Sőt a saját önkény ügyes és kíméletlen kielégítésében sokan úri virtust, az úri felsőbbség és ezáltal fedezett társadalmi rend méltó kifejezését látják; ezért tartják kivált némely műveltségben elmaradottabb helyeken szinte az úri fellépés követelményének a dorbézolást, duhajkodást, szoknyavadászást, erőszakoskodást, hatósági rendelkezések áthágását, az ellenkezni merők sértegetését, megalázását — mindig feltéve, hogy az ezekből származó összetűzéseknél az úr — úr maradjon és ne mutakozzék ellenfeleinél, kivált ha ezek a köznépből valók, gyengébbnek. Aon régi japán nemes eljárása, aki egy parasztot kardjával agyonsújtott azért, mert az őt egy rajta mászó bogárra figyelmeztetni merte, gonosz, helytelen, de mégis úri cselekedet volt. Ebben az értelemben beszélhetünk a Nietzsche-féle Aerrnemoralról is, mint valóságról.

Vannak azután oly uraknak szólított és több-kevesebb ideig azokul el is fogadott emberek, akik az úri társaság körzetét egyenesen bűnös üzelmek színteréül választják. Miként már érintettem, a társadalomfentartó úri rendhez való tartozás oly kitűnő ajánlólevélnek bizonyult, mely nemcsak azoknak könnyíti meg érvényesülését, akik ezen társadalom létalapjának kereteiben óhajtják életcéljaikat megvalósítani, hanem azoknak is, akik önző céljaik érdekében épen ezen társadalom alapja, létfeltétele ellen törnek. „Az úr a pokolban is úr” ez a közmondás leginkább abban az értelemben igaz, hogy még a büntettek közül is az úri mezben megjelenők működnek aránylag legtöbb eredménnyel, a legtűrhetőbb életkörülmények között, a legnagyobb biztonságban. A nagyvilági úri ember külszínében és sokszor annak műveltségével fellépő szállodai és vasúti tolvaj, szélhámos, hamiskártyás, zsaroló, kerítő, bővebb prédákat remélhet és ritkábban esik kelepcezébe, mint a gyanús külseje által már messziről elárult csavargó. Vannak azután valóságos „júri büntettek” melyeket más, mint az úri társaság bevett tagja a Tíg'is kísérelhet meg. Ilyen bizonyos legelőkelőbb büntényák, kártyabarlangok nyitása, nagy pénzösszegek összeharácsolása szélhámos vállalat alapítások útján, közpénzek elpanamazása, a közre nézve nyilvánvalóan ártalmas, de a tettesnek jövedelmező politikai ténykedések, árulások végrehajtása, a párbajintézmény felhasználása, bosszú- vagy érdekgyilkosságok büntetlen elkövetésére. Mindezek természetesen nem sajátlagos úri eljárások, sőt homlokegyenest ellenkeznek az úri felfogás alap gondolatával, az úri rend létérdekével. Az ily tettek elkövetői rendjüknek élőködői, akiket az úri társaság mindig igyekszik magából kiküszöbölni. Ez ugyan annál nehezebben sikerül, minél merészebb és szemtelenebb az úri büntettes, minél nagyobb anyagi eszközök és összeköttetések fölött rendelkezik, minél inkább alkalmazkodik bűnös üzelmek kívül az úri társaság általános elfogásához, ízléséhez, szokásaihoz, minél inkább azonosítja magát azon belől is az épen legnépszerűbb irányzattal, áramlattal.

Már volt szerencsém rámutatni arra a nagy jelentőségre, melyet az úri felfogás bizonyos külsőségek, ildomosági szabá-

lyok betartásának tulajdonít. Ezzel az egyes úri ember valóban nem csupán rendje tekintélyét ismeri el, óvja és támogatja, hanem kifejezést is ad abbéli készségének, hogy tetteit adandó komolyabb helyzetekben is a fennálló társadalmi és erkölcsi rend érdekéhez fogja irányítani. Aki az úri társaság összejöveteleiről, mulatságairól következetesen elmarad, arról könnyen feltételezik, hogy más körökben találja bizalmasait, az úri felfogással meg nem férő életmódot folytat, azzal össze nem egyeztethető célokat követ. Aki olyan helyen, ahol a szeszes italok közös fogyasztása az úri körök általános szokása, egészségi okokra való hivatkozással megtagadja a koccintást, az úri eszmeközösség, szolidaritás ezen kifejezését, arról már azt sejtik, hogy komolyabb kérdésekben is megtagadhatja az urakkal való közösséget; a magányosan vagy a köznép körében való iszogatást már Magyarország leghíresebb borívó vármegyéinek úri társaságában sem számítják be érdemül. Aki pedig becsületsértés esetén nem a „lovagias” úton ad vagy vesz elégtételt, annál valószínű, hogy az úri osztályok által képviselt élvezett és védelmezett erkölcsi rend érdekében sem vinné a vásárra bőrét.

A párbaj, mint egy elszenvedett becsületsértés jóvátevője olyan ember részéről, a kinek a fegyverforgatás sohasem volt hivatása, aki esetleg kötekedő ellenfelével szemben testi erő és ügyesség tekintetében is nyilvánvaló hátrányban van, annyira képtelen gondolat, hogy arra igazán kár lenne több szót vesztegetni. Miután pedig a mai párbajoknál az istenítéletben való hit sem játszik szerepet, a párbajt — ahol nem képezi valóban komoly ellentétek véres kitörését — nem tekinthetjük másnak, mint egy vizsgának, melyet egy megesett becsületsértés után úgy a sértő, mint a sértett le kénytelen tenni a személyes bátorságból és az úri felfogáshoz való alkalmazkodásból. Bizonyítja ezt az a tény is, hogy az úri társaság az általános párbajozási kötelezettség alul kivételeket szokott engedélyezni idősebb férfiaknak, továbbá olyanoknak, a kik a harctéren, vagy más alkalommal kétségtelen jeleit adták lelkierejüknek és úri gondolkodás módjuknak. Sőt a mely társadalmak úri rendjében ez a két tulajdonság annyira általános, hogy azt annak minden egyes tagjában

külön bizonyítás nélkül is feltételezik (angolszász országok), a párbaj nem is létezik, vagy alig fordul elő. Igaz, hogy ott a becsületsértések és azokat kihívó helytelen, „úriatlan” eljárások is sokkal ritkábbak, mint amaz országokban, ahol még az úri rend egyes tagjai minden lépten annyira megfejtkeznek magukról és egymás iránti kötelezettségeikről, hogy csak életüknek és testi épségüknek egymagában véve céltalan kockáztatásával tudják azután a társaságot meggyőzni róla, hogy de azért ők mégis csak igazi urak. Mert ne felejtjük el: a párbaj még ott is, ahol a legáltalánosabban szokásos, csak az „úri becsület” magyarázva az úri társasághoz tartozás kérdését dönti el, míg a „polgári becsület”, az egyéni, üzleti, politikai megbízhatóság hírnevét egy párbaj-alkalom elfogadása vagy visszautasítása semmi irányban nem érinti.

Az úri rend általában mindenütt magán viseli a társadalom, a nép jellegét, melyből kivirágzott. Vagyonos, értelmes, művelt, jóerkölcsű, előrehaladott népek úri rendje is magas színvonalat mutat úgy a mindennapi modor, ízlés, a saját körén kívül esőkkel való emberies elbánás, mint a kötelezőként elfogadott egyéni tisztesség szabályainak értelmezése tekintetében. Nyomorgó, műveletlen, züllött nép közt ellenben az úri osztály legfelsőbb rétegei is csak nagyon hamar lepattanó mázként viselik az úri műveltséget és erkölcsiséget, lépten-nyomon megtagadják saját elveiket, tekintélyük alapját, amennyiben körükben nagyszámú úri fellépésű, de merőben úriatlan eljárású egyént tűrnek meg. *T*z ilyen urak, ha nevelésüket hazájuknál boldogabb országokban, a műveltség gócaiban nyerik, ott is egyes külsőségeken kívül csak némely helytelenségeket látnak meg és utánoznak jobb ügyhöz méltó buzgalommal (Parisban tanuló keleteurópaiak). Amelyikük pedig valóban behatolt a magasabb kultúra szellemébe, az hazatérve egy sajátságos, hol komikus, hol tragikus küzdelmet folytat azért, hogy társaságát legalább közvetlen környezetében a megismert magasabb úri eszményeknek megfelelően alakítsa ki, vagy legalább ilyen színben tüntesse fel az oda vetődő idegenek előtt.

II.

Az urak a társadalomban.

Nagy hiba lenne az úri rendnek, mint konzervdió erőnek jelentőségét a társadalom fejlődésére nézve lekicsinyelni. Bátran állíthatjuk, hogy egy társadalmi osztály hatalmi helyzete sem tekinthető megszilárdultnak, amíg nem tudott magában és maga körül úri rendet alkotni, mely azután a megállapított uralmi viszonyok gárdájaként szerepel. Ez a gárda magába gyűjti, bizonyos értelemben megszervezi és megfegyelmezi mindazokat az elemeket, melyeknek a fennálló rend megmaradása közelfekvő okokból különös érdeküket képezi.

Az uralkodó osztály magában véve, mint a kedvező helyzetű, talán egymással szövetkezett egyének csoportja, nem képes ezt a konzervatív erőt állandóan kifejtetni, a kedvezőtlen helyzetbe került osztályoknak, továbbá saját még jobb helyzetre áhító tagjainak rohamait kiállani. Ehhez úri rend kell, mely saját előnyeit nemcsak mint ilyeneket szereti és védi, hanem azokat mint a legmagasabb erkölcsi jó kifejezéseit, folyamányait szolgálja, oltalmazza, szinte bálványozza. És meggyőződését képes azokba is átoltani, a kiknek számára a fennálló viszonyok vajmi kevés jót jelentenek, a köznépből azt a hitet támasztani, hogy az ő eszményei a helyesek és ezek képviselői hivatottak az uralkodásra.

Nagyobb átalakulások időiben tömegesen láthatók uralkodók, néha fejedelmi koronát viselők is, akik azért a szó erkölcsi értelmében mégsem urak; hatalmi állásukat tisztán külső, erőszakos eszközökkel tartják fenn és ha a misera plebs teljesebb becsapása végett olykor uralmuknak bizonyos erkölcselveit hangsúlyozzák és hirdetik is, ezeket azonnal szegre akasztják és az ellenkező álláspontra helyezkednek, amint ezzel valamely új előnyt kaparint-

hatnak meg, valamely versenytársat távolíthatnak el a porondról. Nyugodtabb időkben is akadnak ily gondolkodású emberek, ezek az uralkodó osztály azon nem úri tagjai, akik helyzetük előnyeit fenéig kiélvezik a nélkül, hogy jólétük forrásának fentartásáért a legcsekélyebb áldozatot hozni hajlandók lennének.

Olykor egész osztályok vagy legalább csoportok vannak abban a helyzetben, hogy résztvesznek az uralomban, de nem az általuk kívánt mértékben és ezért a fennálló rend gyökeres felforgatásától nem máris eléggé kedvező helyzetük elvesztését féltik, hanem annak még további javulását remélik; így azután nem is mutatják ama rend irányában azt az erkölcsi ragaszkodást, a mely az igazi úri társaságot jellemzi (polgárság a francia forradalom előtt, gazdag zsidók ma is több országban).

A nem úri uralkodóknak természetesen nincs meg az a tekintélye, presztízse a köznép előtt, mely nélkül az utóbbit állandóan engedelmes hangulatban tartani szinte lehetetlen. A szegény paraszt munkába áll a telkes *gazdánál*, de nem üdvözli „kezét csókolom”-mal, mint esetleges úri munkaadóját. Aki pusztán két ökle erejére, esetleg jól kezelt fegyvereire és hűséges segítőtársaira támaszkodva sérteget, aláz meg másokat, azt sokkal hamarabb éri el a visszatorlás, mint aki ugyanezt úri volta magaslatáról teszi. Az egyszer úri rendnek elfogadott társadalmi csoport presztízse alól még a tudományos szocializmus igen előkelő képviselői sem tudták magukat felszabadítani; így Anatole France is inkább megbocsátja a gőgöt és hivalkodást a régi feudális arisztokraták leszármazóinak, mint a köznép sorából a mai társadalom hatalmasai közé felvergődött polgároknak.

Ez a presztízsz, melyről ifj. Leopold Lajos könyvében többet olvashatunk, amíg fennáll, a legsúlyosabban elnyomott osztályok tagjaira nézve is elfogadhatóvá tesz olyan kirívó különbségeket és ellentéteket az egyes emberek életviszonyaiban, társadalmi érvényesülésében, a melyek ellen igen hamar fellázadnának, ha az uralkodókban csakis a hozzájuk hasonló embert látnák. Ezt azonban az adott helyzetben rendszerint nem teszik, sőt az urat valamely magasabb fajtának egy közember osztállysorsosát megszólná, vagy kinevetné, azt

egy úrnál természetesnek találja a saját rovására is, sőt olykor még szájtátva meg is bámulja. A mi számára a hozzá hasonlótól sértés lenne, az az úr részéről csak büntetés, esetleg megadással eltűrendő méltatlanság. A mit egy közsorsú ember teljesen jogosult helyzetben parancsol egy más kisembernek, azt az utóbbi fölülbírálás tárgyává szereti tenni, sőt olykor ellene is szegül, kivéve, ha a rendelkezőnek módjában áll parancsát erőhatalom kifejtésével, felsőbb, úri rendeletre hivatkozással, esetleg a törvényvégrehajtó uraknál való panasztétel fenyegetésével nyomatókossá tenni. Ellenben egy elismert úr hasonló helyzetben kimondott parancsát a legtöbb közember szó nélkül teljesíti; meghajol az úrban látott vagy csak képzelt nagyobb hatalom, magasabb értelmiség, szilárdabb kitartás, messzebbmenő jutalmazó- és büntetőképesség előtt. A szegény ember, ha duzzog, lázong is az urak akarata ellen, a legtöbb esetben mégis úgy érzi, hogy az uraknak alapjában véve igazuk van, úgy kell lenni, a hogy ők akarják.

Egy nagy magyar városban hallottam ezt a mindennél jellemzőbb mondást: ott megy egy úr és egy ember. A gyermek-kórházban pedig fülem hallatára jóízűen elnevette magát egy parasztfiú azon, hogy édesapját egy levélborítékon úrnak címezte.

Az úri elemre nézve kétségtelenül előnyös gazdasági, társadalmi és erkölcsi rendre nézve igen hatalmas konzerváló erőt jelent épen amaz úri csoport nagy cselekvőkészségével és tekintélyével. Nélküle szinte elképzelhetetlen volna, hogy annyi egyes ember állandóan belenyugodjék reá nézve kedvezőtlen és másokkal szemben megalázó helyzetekbe, hogy a társadalom széles rétegei, osztályai szinte tiltakozás nélkül viseljék egy többé-kevésbé zsarnok kisebbség uralmát. Nagy egyoldalúság lenne azonban ezt a konzervatív erőt egyszerűen károsnak, az emberi haladás kerékkötőjének nyilvánítani. Tudvalevőleg minden rendnek egy bizonyos ideig fenn kell állani, ki kell hatását fejteni, hogy végleges felbomlására egy tökéletesebb új rend és ne egy káosz, egy visszaesés következzen. Minden konzervatív iránynak tekintik, mely nem is élhet más emberek módjára, pedig a dolgok rendje az, hogy létezzék. A mely kényelemigényért tehát

ez adja meg bizonyára nem korlátlan, de nem is feltétlenül elvitatható erkölcsi jogosultságát.

Az úri elem tevékenységének fontos aktív szerepe van az egyes társadalmi rend teljes kiépítésében is. Láttuk már, hogy az úri társaság különböző erkölcsi igényei mily nagy suggestiv hatással bírnak a tömegekre; ezeknek erkölcsi felfogása egy bizonyos idő alatt többé-kevésbé azonos lesz az úri rendével és csak épen a viszonyok nyomása miatt nem alkalmazza azokat egészükben saját életére az a közember, a ki szerény sorában meg is szándékozik maradni. Ellenben már teljesen, ha mindjárt eleinte több-kevesebb ügyességgel is, követi azokat a köznép minden egyes fia, a kit nagyravágyása és kedvező helyzete az úri rend körébe sodor. Még az a megvetés és kicsinylés is, melyet az urak a köznéppel szemben oly sokszor büntetlenül tanúsíthatnak, arra szolgál, hogy a köznép fiai azok elkerülése végett lehetőleg magukévá igyekezzenek tenni mindent, a mi nézetünk szerint az urakat följük emeli. Tehát legelsőbben a külsőségeket, illemszabályokat, de azután az erkölcsi tekintélyt és az ehhez szükséges tulajdonságokat, e mellett természetesen a vagyont és hatalmat is. Egyelőre ugyan az alkalmazkodásnak ez a módja valóságos torzcselekményekben, esztelen költekezésben, fényűzésben, henczegesben, egyrésztől finyáskodásban, másrésztől duhajkodásban, bántó erőszakoskodásban is megszokott nyilvánulni. Minden műveletlen közember, a ki urakat akar utánozni, ezt arról az oldalukról kezdi, persze kacagató túlzásokkal, a melyről épen leginkább ismerte őket, tehát, amelyik borraivalókra pályázott, az most maga osztogat ilyeneket túlbőségesen, amelyik ütlegetek volt kénytelen elszenvedni, most verekedő lesz, amelyik az urak mulatozásait irigyelte, most vad tivornyákba merül stb. Mindamellett a tömegekben ez úton kiváltott érzület nagyban elősegíti a társadalom különböző elemeinek assimilálását, az egyes társadalmak, nemzetek egységessé válását. Tehát az oly sokszor korholt és kicsűfolt „úrhatnám”-nak is van nem épen kicsinylendő és nem is mindig változatos befolyása a társadalom kialakulására.

Az úri rendnek mint konzerváló erőnek jelentőségét az államok hatalmasai nem szokták félreismerni és ezért sok esetben

mesterségesen életben tartják az általuk legyőzött, nekik kegyelemre kiszolgáltatott úri társaságot. Sőt ahol ilyent elegendő erőben nem találnak, még megteremtésére is vállalkoznak. Látjuk ezt az újkori államok kialakulásának történetében; mihelyt az uralkodó leverte a nagy hűbéreseket, már sietett is őket kitüntetésekkel, előnyökkel kibékíteni és az absolutista állam főtámaszaiként kihasználni. Napóleon miután a nagy forradalom által félig kiirtott és e mellett még mindig az 1789. előtti állapotok után sóvárgó régi nemességre nem támaszkodhatott, új főrend, új nemesség megteremtésére vállalkozott és e végből bőkezűen osztogatta a címeket, pártolta a hitbizományokat. Akkora súlyt szoktak helyezni a fennálló rend főkezelői és élvezői az úri elem nagyobb megbízhatóságára és tekintélyére, hogy ahol az a köztevékenység ellátására elegendő számban és erőben nem áll rendelkezésre, minék folytán az érdemleges igazgatási munka javarészét nem teljesen úri elemekre kell bízni, legalább ez utóbbiak nyakába helyeznek úri névleges főnököket, esetleges ellenőrökül és kerékkötőkül. A kitüntetett állás glóriájában úszó nagyúri miniszterek, kormányzók munkáját akárhány helyen szürke államtitkárok, segédek, helyettesek látják el, a kikkel szemben a főméltóság felsőbb hatalmát csak akkor érvényesíti, ha azok nézete szerint elragadtatták magukat plebejus hajlamaiktól és a fennálló rend szelleme ellen óhajtottak cselekedni. Ennek az állapotnak klasszikus példáját szolgáltatta a nemrégiben összeomlott kínai monarchia, melynek tartományaiban a dolgozó kínai mandarin fölé mindenütt egy csak alkalmissal beavatkozó mandsu urat helyeztek. Hasonló, de még a nemzeti ellentét által sem indokolt viszony volt a régi Franciaországban a nagyúri kormányzó és a kisebbállású intendánsok között; a mi főispánjaink is hasonló képet mutattak egy időben. Az úri bizalmi emberek keresése nemcsak az állami hatalom részéről tapasztalható, hanem a látszólag legalább teljesen független társadalmi szervezetek részéről is. Üzleti vállalatok versengve hívják igazgatóságaikba, ezeknek is elnöki székébe az ismert úri nevek viselőit; a jótékony intézmények a fizetett ügyvivők és dolgozó igazgatók mellett múlhatatlan szükségét érzik fényes nevű díszelnököknek, védnököknek, akik az intéz-

ményt nemcsak összeköttetésekkel és esetleges adományokkal virágoztathatják fel, hanem azzal a nagyobb bizalommal is, melyet az adakozásra kész közönség körében élveznek. Legélesebben mutatkozik ez a szabad fejlődésű Angliában, ahol mindenütt a közvélemény uralkodik, de azért majd mindenüvé kell egy névadó lord és a „gentleman”, az úri igényekkel fellépő magánzó számára elfogadott foglalkozási elnevezést is képez.

Amikor a magyar konzervatív agráriusok egy bizonyos földbirtokostípusnak, a 100 és 1000 hold közötti házikezelésű üzemeknek háttérbe szorulása fölött keseregnek és, ilyenkor „a középosztály pusztulásáról” beszélnek, voltaképen nem középosztályt, hanem úri rendet érteném. Legnagyobb aggodalmuk az, hogy a nagyobb földbirtokosok számának gyarapodásával még ha az egészen nagy uradalmak érintetlenül állnak is, kellesténél kisebbre olvad le a mai gazdasági, társadalmi, politikai rendszer elszánj lovagjainak száma, a mi előbb-utóbb összeomlásra, vagy legalább a ma uralkodók szemében fájdalmas átalakulásokra vezetne. Az pedig nemzetiségeink irányadói még saját fajtabeli népük kizsárolása árán is „nemzetiségi középosztály” teremtését tartják szükségesnek, megint nem egyedül az a szempont vezérli őket, hogy bizonyos magasabbrendű társadalmi munkát is az ő vértük lásson el, hanem az a kívánság is, hogy az általuk tervezett és akár a mai magyar állam keretében, akár azon kívül megvalósítandó új rendnek meglegyen a maga tekintélyes, igazáról meggyőződött, elszánt úri eleme.

A magyar úri „közép”-birtokosságot bizonyos konzervatív körök „a nemzet gerincének” szeretik nevezni, épen úgy, mint a német polgári konzervatívok a *gazdagabb* vállalkozókat „*a társadalom oszlopainak*”. Aa ezek az elnevezések ily szűken körülhatárolt csoportokra nézve túlzásoknak tekintendők is, már az egész úri rendre alkalmazva eléggé komoly értelmet takarnak. Míg valamely társadalomban csak épen uralkodó osztály van, melynek tagjai minél erősebben ki akarják élvezni helyzetüket anélkül, hogy érte megfelelő személyes áldozatokat hozni hajlandók lennének, a társadalom szükségképen állandó forrongás állapotában marad; az egyes egyének és csoportok jobb helyzet utáni törekvése oly gyakori messzemenő alakváltozásra kény-

szeríti a társadalmat, hogy ebben szinte a gerincztelen ázalék-állatokhoz hasonlít. A ilyen társadalomban az egyének és osztályok harcza esetleg a helyzet gyökeres megjavulására, tökéletesebb berendezkedésre, de esetleg teljes anarchiára, szétzúllásra vezethet. Mindez sokkal nehezebben következik be, ha a társadalomnak már kialakult szilárd váza egy úri rend alakjában, melyben a meglevőhöz való ragaszkodás pillanatnyi érdekszolgálatból erkölcsi elvvé lett.

A úri rend ezen tulajdonságából, azt mondhatnók hivatásából következik szoros összefüggése minden idő és ország katonatiszti karával. Aa dolgozatom első részében azt mondtam, hogy ugyanolyan foglalkozású emberek között létezhetnek urak és nem urak, ez alól szinte kivételt kell tennem a katonatiszteknel. Ezek mind urak; az uralkodó osztályok legelzárkóztottabbjai, ilyenekül ismerik el, bárminő legyen különben származásuk, vagyoni helyzetük, műveltségük. Ennek oka nem az erőszak, melylyel a fegyverf viselő ember a tekintélyén esett sérelmet könnyen megtorolhatja, sem a cifra, tarka öltözék, mely a köztudatban csupa egészséges, erőteljes, tette kész férfiú megkülömböztető mezeként jelentkezik. Fiem is a halálmegvetés, a készség a hazáért meghalni; hiszen a közkatonák is fegyveresen járnak, tömegesen meg is hálnak a hazáért, a miért őket Petőfi módjára tisztelik és ünneplik olykor, uraknak azonban csak igen kis mértékben fogadják el. Ez a megkülömböztetés a katonák közül épen csak a tiszteteknek jár. Wells „Anticipations” című munkájában jól látja a mai tiszt kar szoros összefüggését a mai úri osztálylyal. Az ennek a helyzetnek végét jósolja is, jövő technikai hadseregében is helyet enged a szakképzett katonáknak, akiket hivatásuk ismét csak a közsor fölé emelne. A katonatisztek különös úri állásának forrása nem más, mint ama hivatásuk, hogy a meglevő társadalmi és állami rendet vakon, minden egyéb tekintet nélkül, még saját életösztönük elnyomása árán is a legvégső erőszak eszközeivel védelmezzék, érvényre juttassák, és pedig nem csupán személyesen, hanem a parancsaik alá került közemberek akaratának megfelelő befolyásolásával, teljes leigázásával is. Ezen úri hivatásának lett vértanúja az 1907-iki romániai

parasztlázadás alatt az a hadnagy, aki a népre tüzelni vonakodó katonák egyikét agyonlőtte, a miért azután darabokra tépték őt. Ily értelemben nem is képzelhető foglalkozás, mely a katonatiszténél úribb lenne. Ezért úr a polgár szemében minden katonatiszt, bárha kevesebb fizetése van, mint egy kereskedő-segédnek, kisebb a befolyása, mint egy módos parasztgazdának és még személyes ügyeiben is szinte kegyelemre ki van szolgáltatva felebbvalói önkényének. A katonatiszt mindenütt érzi is, hogy állásánál fogva nem lehet más, mint úr; semmi más foglalkozási ágban nem oly szigorúk az úri eljárás szabályai az egyszerű udvariassági szokványoktól és az egyesekre nézve gyakran eléggé terhes bajtársi közös szórakozásoktól kezdve a párbaj-kódex legaggályosabb betartásáig. Ha a polgári ruhás úrtól olykor megkívánják, hogy úri érzületéből valamely módon gyakorlati vizsgának vesse magát alá, a különösen úri foglalkozású katonatiszteknek ezt a vizsgát úgyszólván mindennap le kell tenniük.

Abból, a mit eddig az úri rend lényegéről, életcéljáról, létfeltételeiről mondtunk, könnyen megmagyarázhatók az „úri etikának” némely oly vonásai is, melyek egészükben sohasem mehetnek át a kormányzott alsóbb osztályok lelki világába. Mindjárt kijelenthetjük, hogy ezek között az úri vonások között általános emberi szempontból rokonszenvesek, de gyűlöletesek is vannak.

Az állásába kellően belenevelt, rendje erkölcsi elvei által áthatott úr a maga számára a rendes mértéket meghaladó életkényelmet és megbecsülést igényel; másoktól olyan szolgálásokat és tiszteletnyilvánításokat kíván, a melyeket hasonlókcal viszonzni egyáltalában nincs szándéka. Ezzel azonban nem akarja közrendű környezetét megalázni, sőt erre nézve a többé-kevésbé szolgálai viszonyt tűrhetővé, elfogadhatóvá is igyekszik tenni azzal, hogy a lehetőségig kíméli az alárendeltek érzékenységét; esetleg korholja, de nem sértegeti őket; ha tréfál velük, nem teszi őket nevetségesekké. Emellett teljes jóakarattal azon van, hogy adott helyzetükben lehetőleg kellemesen éljenek, boldoguljanak. Szolgálataikat, kivált ha ezek személyes kényelmét illetik, bőven jutalmazza, hiszen sok ember előtt az „úr” nem is igen jelent mást, mint egy olyan embert, a ki

könnyen adja ki a pénzt, busás borralókat osztogat. Más úton, személyes befolyásával is igyekszik az ilyen úr a tőle függőknek kereseti alkalmakat nyitni, családalapítást, gyermeknevelést lehetővé tenni. Még a szórakozást sem irigyli a szolganéptől és könnyen szemet huny, ha az az alkohol és szeretkezés mámorában olykor túlmegy az úr által saját magára nézve felállított korlátokon.

Mindennek a jónak azonban előfeltétele: az urat úrrá tevő társadalmi rend elismerése és készséges szolgálása a közember részéről. Amely fia a népnek, ha mindjárt egy jogtalan sérelem hatása alatt is, tiszteletlenül viselkedik az urak Iránt, az aránytalanul súlyos megtorlásra, sőt állandó üldözésre lehet elkészülve. Amelyik életsorsának javítását nem szerényen kéri, hanem önérzetesen követeli, az gyűlöletteljes elutasításra számíthat az urak részéről. Ugyanaz következik be, ha a köznép emberileg legjogosultabb igényeinek teljesítése az úri rendben Szervezett uralkodó osztályt kivételes állásának, hatalmának, tekintélyes fellépésének eszközeitől fosztaná meg. Az az úr, a ki aljas zsugorinak érezné magát, ha egy bérkocsin csak a díjszabás szerinti viteldíjat fizetné, vagy vendégség alkalmával nem osztana ki néhány korona borralót, a legnagyobb hidegvérrel fog megtagadni a földbirtokán vagy gyártelepén dolgozó munkásoktól néhány fillérnyi bérjavítást. Aki házi cselédének ruházatára, ellátására valósággal kényes, bizalmas gazdasági alkalmazottait a kikötött díjazáson messze túlmenő ajándékokkal és kedvezésekkel a jólét útjára vezeti, minden lelki furdalás nélkül szorítja a jövedelméért dolgozók többségét a legsilányabb keresetre, emberhez nem méltó lakásra, táplálékra, életviszonyokba. Ritka kivételt képez az olyan úr, aki ebben a tekintetben a nem úri munkaadók átlagánál jobbnak mutatkozik. Még a kétségtelenül bűnösnek elismert cselekvények, például az uzsora elítélésében is fokozati különbségeket észlelhetünk; a ki az úri családok nagy számának sírját megásó pénzuzsorát a legaljasabb bűnténynek minősíti, elkövetőjét az úri társaságból feltétlenül kizárja, az az alsóbb néposztályokra nehezedő munkauzсорát sokszor meg sem látja, vagy a viszonyok kényyszerében még mentő körülményeket is talál számára.

Az úri morált előbb úgy jellemeztük, hogy irányzatos célzatos morál. Miután az úri rend már egyszer hivatásának tudja vagy legalább érzi a meglevő társadalmi szervezet fentartását, az alsóbb osztályokkal szemben eljárását leginkább ebből a látószögből és nem a tiszta, elvont emberiesség szempontjából fogja beállítani. Az úr jóindulatának forrása a munkálkodó ember iránt, hogy ez utóbbiban kedves rendszerének egy, bár, alsórendű, öntudatlan, de mégis nélkülözhetetlen tényezőjét, közremunkálóját látja. Az úr nem csupán azért jó a közembe?^^ hez, hogy boldoggá tegye, hanem főként azért, hogy ez úton a meglevő rendnek és ebben saját felsőbbségének megkedvelés sere, támogatására csábítsa. Innen a nagy különbség az urak jó szívéhez támasztott igények elismerésében: az úr a saját rendjebeli után legtöbb jóindulattal a közvetlenül körülötte munkálkodók és eközben kellő tiszteletudást és engedelmességet tanúsítók iránt viseltetik; ezek után jönnek az irgalmához fordulók, előtte feltétlenül megalázkodó koldusok, a kegyének teljesen kiszolgáltatott inségesek és csak ezek után következnek, ha egyáltalán következnek a munkájukból lehetőleg jól élni óhajtó, egyébbel nem törődő proletárok.

Az úri gondolkodás által át nem hatott egyén, ha vagyonhoz és hatalomhoz jut, kíméletlenül, a társadalmi rendre származható következmények teljes figyelmen kívül hagyásával érvényesíti helyzetét további előnyök kisajtolására. Vagy ellenkezőleg testvériesen nagylelkű, könnyedén, válogatás nélkül odaadja környezetének azt, a mit maga nélkülözhet; a jótékony intézmények képviselőinek csak kopogtatniuk kell ajtaján, hogy bőséges adományokra tegyenek szert. Az urak azonban már magasabb fokon értik a „leben und leben lassen” mesterségét; ők az átlagos mértéknél jobbak, méltányosabbak a kisember iránt, a míg ezzel kimagasló helyzetüket erősíthetik, de mindjárt szűkkeblűbbek, kegyetlenebbek, mihelyt az engedékenység és adakozó készség ama kivételes állás rovására érvényesülhetne.

Az úri nagylelkűséggel azonos forrásból fakad a lovagiasság, a női nemmel, különösen az úri családok nőtagjaival szemben. A társadalmi és állami rend a legtöbb kellemességet az uralkodó osztályon, fajon belül is, az erősebb férfinem számára termi, a

mely sokszor alig enged saját fajtája nőinek meg annyi jogot, szabadságot, élvezetet is, amennyit a leigázott tömegek férfaitól sem vonhat meg. Sőt az uralkodó osztályok női a közfelfogás szerint épen osztályuk tekintélye érdekében sokhelyt olyan ruházati, lakási, foglalkozási, szertartási és egyéb korlátozásoknak kénytelenek magukat alávetni, hogy olykor még az elnyomott osztályok nő-páriáinak helyzetét is megirigyelhetik. Csak a hárembe zárt, örökös lélekölő tétlenségre kárhóztatott mohamedán és az elnyomított lábú kínai úri nők sorsát kell összehasonlítani ugyanazon országok köznépe silányabban táplált, ruházott, súlyosan dolgozó, de legalább szabadabban élő nőinek helyzetével, ha az úri férfiak „a teremtés urai” mindezért semmi kárpótlást nem tudnának nyújtani, csakhamar megérhetnék, hogy saját nejeik és leányaik az elnyomottakhoz számítanak magukat, inkább vonzódnának közrendű szolgálóikhoz, sőt szerelmet kínáló szolgálókhoz is, mint úri családjuk fejéhez, a mi rövidesen a felállított erkölcsi és társadalmi rend felfordulására vezetne. Hogy ez egykönnyen be ne következék, az uralkodó férfiak a fajtájukbeli nőket egyrészt a család-, vagyonjogi, vallási és illendőségi szabályok egész lánczrendszerével kovácsolják magukhoz, másrészt a megkülönböztetések és kitüntetések aranykorlátaival zárják el őket az úri társaságon kívül álló köröktől. Az úri nőkkel hódoló szavak, kézcsók, apró szolgálatok segítségével elhitetik, hogy szolgátságuk uralkodás, rabláncaik fejedelmi ékességek: Minden nehezebb munkától, kellemetlenségtől, izgalomtól, ellentétől lehetőleg megkímélik és a legmesszebbmenő erőszak fegyvereivel is megvédik őket mások, különösen az alrendűek netaláni kíméletlenségeivel szemben. Így lesznek az úri nők azokká, a miknek uraik teljes megelégedése érdekében lenniök kell: gyenge, tehetetlen, az élet útjain járatlan, e mellett azonban büszke lényekké, akik fellépésükkel még férfi hozzátartozóiknál is nagyobb mértékben tudják a köznép előtt a kaszt tekintélyét képviselni, a kik könnyen vállalják a megrontott élet lassú vagy a halál gyors vértanúságát is, ha ez egyszer szükségesnek mutatkozik ama rend érdekében, amely számukra olyan fényes, bár gyakran annyira sivár helyet biztosított.

A említett arany korlátok, a konvenció korlátai majdnem

ridegebben választják el az úri rendben szervezett társadalmi „osztályokat a többi néptől, mint a vagyoni különbségek és gazdasági függési viszonyok vaskorlátai. Mindenesetre igen nagy mértékben nehezítik az osztályok nagyobbfokú közeledését, egybeolvadását.

Tilalmaikat, amint egyszer fennállanak, még a cselekvési szabadságáról oly nehezen lemondó férfinem is tiszteletben kénytelen tartani. Egy úri férfi elég könnyen kezdhet múló természetű szerelmi viszonyt az alsó osztályok egy nőjével, de állandó családi köteléket — azon ritkább esetektől eltekintve, mikor sikerül az úri rendbe magához emelnie — nem létesíthet vele, ha csak nem akar az úri társaságból maga is kicsúszni vagy saját és választottjának, gyakran még gyermekeinek életét is pokollá tenni. Egy úri nőnek ily egyesülése a köznép egy férfiával meg már szinte az erkölcsf lehetetlenséggel határos. Aogy az úri rend felfogása mennyire zsarnok lehet saját tagjainak legbensőbb élete fölött, ezt legutóbb is megmutatta ama katonatiszt-család tragédiája, melynek feje állását veszítette, nőtagjai pedig a megalázásoknak végtelen láncolatát voltak kénytelenek elviselni, a míg egyikük a köznépnél használatos fegyverrel igyekezett magának és családjának az úri rend, előtte tejhatalmú képviselőjével szemben elégtételt szerezni. Mondani sem kell, hogy az úri eszmevilágnak ezen, az uralkodóosztály szabatos körülhatárolására, tiszta kitenyésztésére célzó irányzata nagy mértékben hozzájárul a meglevő állapotok állandósításához, konzerválásához. Innen az a nagy jelentőség, melyet tiszteletben tartásának vagy áttörésének minden oldalon tulajdonítanak. Ebből a szempontból, ha nevetséges is marad, de érthetővé lesz annak az ősnemes katonatisztnek kétségbeesése, akit polgári származású neje egy egészséges fiúgyermekkel ajándékozott meg és aki ennek láttára így kiáltott fel: „Hogyan igazoljam egykor ezen fiú előtt, hogy anyjának származása miatt nem lehet kamarás?” De érthető lesz másrésztől az a bamba érdeklődés is, melylyel a nagy közönség minden nagyúr egyenlőtlenrendű házasságát, minden főrangú nő szerelmi kiugrását kísérni szokta.

Hogy a nők iránti lovagiasság mennyire összefügg az uralmi viszonyokkal, mennyire ezek eszközét, felszerelésének részét képezi,

élesen tanúsítja az a tény, hogy lovagiasságot leginkább más embercsoportok fölött uralkodó népeknél, társadalmi osztályoknál találunk. Lovagias az általános felfogás szerint az angol, a francia, a spanyol, a magyar, a török, az arab, mind olyan népek, a melyek hosszú időn keresztül őket számban meghaladó embertömegek fölött uralkodtak. Kínában az uralkodó mandsu faj nőinek helyzete jobb, mint az évszázadokon keresztül leigázott kínai fajúé. A lovagi érzület külső ismertető jeleit, nagyrészen ma is érvényes formáit a középkor uralkodó földbirtokos harcos osztályában nyerte. A uralkodó vagy legalább az uralkodáshoz közelálló társadalmi osztályokon kívül ma sem találunk lovagiasságot, legfeljebb egyes igen kirívó esetekben kíméletet a nők iránt. Az elnyomott vagy szabad, de senki fölött nem uralkodó népek egyáltalában nem lovagiasak; a színesbőrű rabszolgapajtások férfiai ép oly kíméletlen, durva zsarnokai a hatalmukba került nőknek, mint a kelet-európai parasztok vagy a Balkán és Ausztrália szabad pásztorai, rablói. A nő helyzete igaz, kedvezőbbé alakulhat a férfiak lovagiassága nélkül is, ha a nő gazdasági tevékenységének jelentősége oly fokra emelkedik, hogy már a férfiakéval egyenlő elismerést igényelhet magának, miként ezt a vadon szűzföldeket feltörő földművelőknél és újabban ismét az ipari bér munkás osztálynál láthatjuk. Itt már nincs szó lovagiasságról; a férfi a nőt nem emeli maga fölé, hanem maga mellé engedi, nem menti fel a munkálkodás és küzdés alól, hanem inkább alkalmat ad neki reá, durvaságtól és méltatlanságtól csak úgy kíméli, mint férfitársát. Ha a bér munkások műveltebbjei az osztályukbeli nőkkel szemben a lovagi felfogásra emlékeztető udvariassági szövegeket használnak, ezt is csak megszokásból, a felsőbb osztályok utánzásából teszik, nem mindig a feministák örömeire.

A eddigiekben, azt hiszem, elég szemléltetően kifejtettem az úri rendnek, az úri felfogásnak, az úri intézménynek társadalmi szerepét és jelentőségét. Egy hatalmas, lényegesen konzervatív erő az, egyenes ellentéte az anarchiának, forradalomnak. Egy úr sohasem anarchista; még a Nietzsche-féle „Übermensch” herren morálja is abban áll, hogy saját akaratát szabályként kényszeríti reá a többi emberiségre. A urak a fennálló gazdasági, állami,

erkölcsi rend védelmezői, katonái, gátőrei; ezt a szerepüket Concha Győző a gentryről írt tanulmányában igen helyesen bár talán a tekintetbe jövő emberek túlságosan szűk körére korlátozottan fejtette ki.

A úri rend konzerváló szerepét nem szüntetik meg egyes urak szabályellenes, anarchikus cselekedetei, sem más urak komoly újító törekvései. Miként már volt szerencsém kifejteni, az urak a fennálló rendnek, uralmi viszonyoknak nem csupán formáját, hanem még inkább lényegét, szellemét képviselik és ezzel olykor tökéletesen összeegyeztethető, ha egy úr akár tekintélyének nyomatékossá tétele végett, akár valamely nemesebb indokból túlteszi magát a közönséges halandókra nézve áthághatatlan korlátokon. De összeegyeztethető bizonyos újításokra, az alsóbb néposztályok helyzetének javítására való törekvés is, amennyiben annak felismeréséből fakad, hogy ezen újítások épen a fennálló rend szilárdabb kiépítése, erkölcsi alapelveinek teljes keresztülvitele érdekében kívánatosak. Ilyenformán léteztek és léteznek forradalmár urak is, bár a két fogalom egybekapcsolása az eddig mondottak után *contradictio in adjectonak* ldtszassék is. Mem az úri társaság azon erkölcsileg kétes tagjaira gondolok itt, akik valamely önző érdekből a felforgató elemekkel szöveteztek, hanem azokra az egész emberekre, akik fellépésükben, gondolkozásukban, cselekvésmódjukban tetőtől-talpig urak voltak és maradtak, emellett azonban látszólag minden erejükkel a fennlevő állapotok gyökeres, erőszakos megváltoztatására törekedtek. Ennek a fajtának a világtörténelemben legelőkelőbb képviselője Robespierre, a magyar történelemben » Szemere Bertalan; még ide sorozhatok a Gracchusok, a kereszténység patrícius vértanúi, Kossuth Lajos, Tolsztoj, Kropotkin; ezeknél a forradalom életcél lett, de mégsem öncél. A ő szemük előtt is még azon társadalom erkölcsi eszményei lebegtek, melyek őket urakká tették; ezen eszmények megvalósításáért voltak hajlandók feláldozni a társadalom és állam egész külső formáját, egyszeri döntő cselekvésüknél sutba dobni még az általuk szenteknek tartott eljárási szabályokat is. A legtöbb, vagy talán minden esetben a fennálló rendet elégtelenítő, meghamisító, szétbontó visszaélések elleni küzdelmen, tehát volta-

képen a rend szolgálatán kezdték és csak ama visszaélések forrásainak kutatása közben jutottak a fennálló intézmények közül mindig többnek elítéléséhez, megtámadásához. A fennálló rend lényegét akarták tehát, a külső alak rovására megmenteni ezek a nagylelkű rajongók is épen úgy, csak még nagyobb arányban, mint törvényes eszközökkel részleges javításokra törekvő úri társaik.

III.

Az úrend élettana.

A világ és társadalom általános törvénye alól, mely szerint minden változik, fejlődik, az úri rend sem képez kivételt. Bármennyire konzervatív az lényegében, mégis átalakul, gyarapszik és hanyatlik azon társadalmi alakulattal együtt, melynek egyik jelenségét képezi.

Minden társadalmi, gazdasági, állami alakulat megteremtí a maga sajátos erkölcsi felfogású úri rendjét. Természetesen ez mindig az épen uralkodó osztályból, vagy osztályokból kristályosodik ki, némiképen azt lehetne mondani, hogy az úri rend nem más, mint helyzetének öntudatára jutott uralkodó osztály. Már a legkezdetlegesebb vad népek körében is találunk a törzsfőnök és varázsló papokon kívül „előkelő harcosokat”, akik közönséges társaiknál gazdagabb tolldísz, teljesebb fegyverzetet viselnek, a közös vadászatoknál és a hadi vállalatokban a legveszélyesebb helyeket foglalják el, esetleg a törzsfőnök alvezérei-ként szerepelnek. A barbár fejedelmek a főtisztok, főpapok, udvaroncok állandó gárdájával veszik magukat körül, melynek tagjai családostól a köznépnél magasabb életsort élveznek, az államban minden kitüntetést a maguk számára foglalnak le és minél ridegebben elzárkóznak más, nem annyira „úri” elemeknek működési terükre való betolakodása ellen. Olykor ez a törekvés szigorú kasztválasztáshoz vezet, miként azt a régi Egyiptom és kivált Keletindia történetében látjuk; az utóbbi országban tudvalevőleg a pária köznépen uralkodó négy egymás fölé rétegzett előjogos rend között is még óriási különbség állt fenn méltóságban, jogokban és kötelezettségekben. A antik városi köztársaságok *gazdag* földbirtokosai, kereskedői és — uzso-

rásai közül fényes emlékü úrrend alakult ki, mely nem volt teljesen azonos az eredeti államalapítók leszármazóinak tekintett patriciátussal. Ezek a köztársasági arisztokraták kitűnően értettek ahhoz, hogy a népválasztástól függő hatalmi állásokat és kitüntetések a maguk körében tartsák, a köznép függését adóssági viszonyok és különféle törvényes, vallási intézkedések segítségével állandósítsák. Előnyös helyzetüket eleinte a közönséges mértéken fölüli harczkézséggel, vitézséggel, utóbb pedig bőséges adakozással igyekeztek a köznép számára elfogadhatóvá tenni. Az antik világ romjaira telepedett germán törzsek főnökeiből és előkelő harcosaiból (ethelingeek) egy hűbéres nemesség alakult ki; ez ismét a fejedelmi udvarok tisztviselőivel gyarapodva, mint lovagi rend alkotta a felfogásában talán legkizárólagosabb és bizonyos eljárási elvek betartásában legszigorúbb úri rendet, mely valaha létezett. Tudjuk, hogy a középkorban mily ritka volt az „úr” címzés, mennyire a hűbéres földbirtokos nemességre szorítkozott, melylyel legfeljebb még a hatalmassá lett papság osztozott az úri állás kitüntetéseiben. Úr, Aerr, Seigneur, Sir csak a nemes lovag volt; a polgári foglalkozást folytatók közül a legmagasabb műveltségű honoratorokat, művészeket, orvosokat, ügyvédek is csak a mester, maitre, mister cím illette meg, a minek nevezetesen a francia és angol közbeszéd még ma is őrzi emlékeit. Ám ez a helyzet is megváltozott; a polgári osztálynak vagyonos és művelt rétege mondhatni szemünk előtt alakult át valóságos úri renddé, mely a politikai hatalommal és irányadó társadalmi állással együtt kitűnően át tudta venni az úri fellépés minden külsőségét, az úri rend minden előjogigényét és az úri morál minden kötelezettségét a közönséges munkák elkerülésétől kezdve a lovagi párbaj kódex legpontosabb betartásáig.

Épen a mai, feudális nemesek leszármazóiból és meggazdagodott, kiművelt polgárokból álló úri rend mutatja legélesebben, mennyire konzervatív az egész intézmény lényege. Az úri rend eszmevilága még saját elkerülhetetlen átváltozásai közben is oda hat, hogy a társadalmi átalakulás minél lassabban, fokozatosabban, észrevétlenebbül, a régi hagyományok minél teljesebb kímélésével menjen végbe. Az uralomról lehanyatló és erre fel-

törekvő osztályok, miután harcukat a termelő helyeken, forgalmi vonalakon, törvényhozó és választó gyűléseken, az udvaroknál, hivatalokban, egyházakban, iskolákban, sőt a csatatereken is véres kíméletlenséggel megvívták, újból találkozhatnak az úri társaságban. Ezúttal azonban már megértik egymást; akik megmutatták, hogy erősebbek a többi társadalomnál, most azt is be akarják bizonyítani, hogy erős helyzetük megtartására éppen oly képesek és méltók, mint azok, akikre gyermekkorukban még az irigység és bámulat érzéseivel tekintettek fel. A leg-hitelesebb bizonyítványt erről nekik éppen a régi, még mindig tekintélyes uralkodó osztály tagjai állíthatják ki azzal, hogy bevonják őket társas érintkezésükbe, megosztják velük kitüntetés-igényeiket, még címeket és netalán megmaradt előjogaikat is. Erre a régi uralkodók legyőzetésük után elég könnyen kaphatók; hiszen ezen az áron szépen átsétálhatnak az egyik kedvező helyzetből a másikba, részesei, sőt legelőkelőbb tagjai lehetnek az új hatalmi szervezetnek. Valóban nem utolsó dolog eladósodott nemesből pénzespolgári összeköttetések révén dúsgazdag nagytőkésé, esetleg állami főméltósággá lenni.

Földes Béla a socialismusról írt munkájában idézi Mme Renardot, aki egy munkások által is látogatott miniszteri estély alkalmával ezt írta: „a restauráció alatt a liberális embert kiszabadult fegyencnek, harmincz évvel (1900) előtt a republikánust hosszúkörmű, piszkos fehérműs alaknak írták le; később a szocialistákra hárították ezt a megbélyegzést”. Valóban jellemző ez az egybeállítás arra, mily nagy mértékben megváltozhatik az úri szalonok közönsége a mellett, hogy maguk a szalonok a régiek maradnak. Mindig ugyanazok az olvasztó kohók azok, melyekbe a társadalom átalakulására törő elemek legerősebbjei belekerülnek, hogy szerepük régibb viselőivel elvegyülve, életfelfogásukban áthasonulva az egyszer nekik kedvező irányban kialakult rendnek époly elszántan konzervatív bajnokai legyenek, mint a kik régebben foglalták le maguknak az úri jelleget. A ki az új uralkodó osztály tagjai közül ebben az átalakulásban nem képes elég messze elmenni, aki makacsul megmarad azon az állásponton, melyet osztálya még a hatalomért vívott harc idején elfoglalt, annak nem is kell a régi uralkodók bosszújára

várákozni, azt saját szűkebb osztályosorsosai taszítják ki maguk közül azzal, hogy az úri társaságból kinéznek.

Aon átmenetenyhító és változaskisebbitő kihatást, melyet az úri rend részéről az osztályok hatalmi viszonyainak eltolódása idején tapasztalunk, kifejti az az állami, nemzeti átalakulások idején is. Aa egy nemzet egy másikat legyőzött és nem akarja azt egyszerűen tűzzel-vassal kiirtani, hanem inkább magába olvasztani, vagy legalább véglegesen leigázni kívánja, ezt a legteljesebb siker reményével úgy kezdheti meg, hogy a legyőzött nemzet előkelőségeit bebocsátja saját úri rendjébe, eleinte többé-kevésbé, később tökéletesen egyenjogú tagokként. Az így át-helyezett urak eleinte, talán hosszú időn keresztül külön csoportot képeznek az egységes állam úri rendjében, áldozatokat hoznak az őket egymással és a saját szűkebb nemzetiségük köznépével összekötő kapcsokért, még komoly kísérleteket is tesznek régi nemzeti államuk felélesztésére, saját osztatlan uralmuk visszaállítására. Azonban, ha ez sokáig nem sikerül, ha a nemzeti függetlenség hősei csak vértanúkoszorúkat szereznek a maguk számára, családjukat pedig a hatalmon levők bosszújának felkeltése által megfosztják az úri állás fentartásának előfeltételeitől, anyagi eszközeitől, mind nagyobb lesz a legyőzött nép úri rendjében azoknak a száma, a kik nemzeti érzüket feláldozzák, illetőleg egy olyan nemzeti érzéssel cserélik fel, mely őket az életelemüket képező úri társaság többségével szorosabban összekapcsolja a helyett, hogy attól elválasztaná. A történelemben erre elég sok példát találunk, csak a skót-angol, a szláv-magyar és a különböző eredetű Ottoman úri rendre, valamint azon többi példákra kell gondolnunk, melyeket Jászi Oszkár a nemzeti államok kialakulásáról és a nemzeti kérdéstről írt nagybecsű munkájában összegyűjtött. Ahol pedig valamely nemzet úri rendje már tökéletesen beleolvadt egy más nemzetbe, ott a nemzeti lét a köznép körében is elalél, elpang, kisszerű makacskodásokra, kultúraellenes tüntetésekre, czélszerűen, rosszul szervezett, könnyen elfojtható lázadásokra szorítkozik. Az ilyen nemzet valóban azt a benyomást teszi, hogy elvesztette gerinczét, a mi után a nyelv és egyéb nemzeti sajátságok és külön törekvések kialvása is következhetik.

Néha ugyan az úri társaság összeolvasztó ereje a még mindig számbeli többségben maradt legyőzött nemzetiség javára érvényesül, kivált ha a hódító elem a köznép nagy tömegével való érintkezés szüksége folytán a meghódítottak nyelvét elsajátítani kénytelen. Ennek példáját látjuk a normán úri rendben, mely hódításai során először francia, azután angol lett, látjuk az orosz arisztokráciába átment germán hódítóknál, továbbá a római birodalom törmelékein felépült latin fajú államok szintén germán eredetű nemességénél. Az utóbbi időben már Kínában is ezt a fejlődési irányt mutatta az a mandsu úri rend, mely az élet külsőségeiben oly zsarnokilag a maga hasonlatosságára tudta átalakítani a leigázott kínai népnek még nagy tömegeit is.

Megesik az is, hogy az úri rend áthasonulásának folyamata egy ponton megakad, sőt meg is fordul. Jól tudjuk, hogy Mária Terézia királynő idejében, a ki az úri rend áthasonításának fentebb vázolt módszerét mindenkinél jobban értette, a magyar főnemesség már egészen osztrák lett, az oly sok élvezetet, kitüntetést, emelkedési alkalmat nyújtó bécsi udvar bűvkörében. Mikor azonban az újkori nemzeti ébredés hulláma Magyarországra is eljutott és a magyarság ismét hatalom lett, melylyel okvetlenül számolnia kellett annak, aki gazdasági és társadalmi létének gyökereit magyar földben tudta, a magyar főurak újból fölfedezték magyar szívüket, sőt átültették ezt azon idegen származású „indigéna” osztálysorsosaikba is, akiket a hatalom tulajdonképen a magyar nemzeti áramlatok ellensúlyozása, elfojtása végett hozott az országba. Ennek megállapításával senkit sem kívánok kigúnyolni; a magyar főnemesség mindkét magatartása, az ellenszenvesebb épen úgy, mint a tiszteletreméltóbb, a maga idejének körülményei által indokolt volt. Tisztességes ember, „igazi úr” módjára vélt eljárni az a magyar mágnás, a ki élethivatásának választotta, hogy díszmagyarját az osztrák fővárosban szellőztesse, épen úgy, mint az, amelyik utóbb a magyar nemzeti ügyért munkálkodott, harcolt és vértanúságot szenvedett.

A független nemzetek egymásközi viszonyainak javításában, a köztük fennálló ellentétek enyhítésében, az erőszakos

kitörések ritkábbá tételével a fennálló nemzetközi viszonylatok állandósításában is félreismerhetetlen része van az „úri nemzetköziségnek”, mely a kölcsönös megbecsülés és rokonszenv szálaival úgyszólván egy tágabb körű társasággá fűzi össze valamennyi művelt ország úri rendjét.

Az úri rend intézményének a társadalom osztálytagozódásával való összefüggésére visszatérve, megállapíthatjuk, hogy ha valamely foglalkozási, csoport, osztály uralkodóvá lett, vagy legalább már közel jár az uralkodó osztályok sorába lépéshez, ennek egyik legbiztosabb jele az a körülmény, hogy az illető osztály saját tagjai számára, de velük szemben is olyan igényeket támaszt, a minők azelőtt csak az elismert uraknak és uraktól jártak. Ecjy teljességgel elnyomott osztály tagjai, — egyes magasabb körökbe átvándorlóktól eltekintve, — csak épen létezni, boldogulni akarhatnak; egész törekvésüket szükségleteik minél bővebb kielégítése, minél zavartalanabb magán- és családi élet biztosítása képezi. Ezek érdekében munkát, áldozatokat, kockázatokat, még életveszélyeket is vállalnak a társadalom úri vezetőinek különféle alakban kifejezett és különféle eszközökkel kikényszerített akarata szerint. Egyebet tőlük senki sem vár; a parasztnak, napszámosnak, szatócsnak senki sem veszi komolyan zokon, ha napi munkájának elvégzése után henyél, ha katonaidején kívül minden összetűzést félénken elkerül, ha öltözékében pongyola, a hozzá hasonlókkal való érintkezésben fesztelen. Még a kicsinyes önzés és haszonlesés nyilvánvaló tényeiért is csak épen abban a fenyítésben részesülnek, melyet az egyes országok büntetőtörvényei kiszabnak, a közmegvetést, lefokozást ellenben lehetetlenné teszi az a körülmény, hogy máris a társadalom legfenekeén vannak, a megbecsülés legkisebb mértékét élvezik. Ezen osztályok tagjainak a fennálló rendhez csak annyi közük van, hogy engedelmeskedni kénytelenek neki; a rend fentartása már azon urak gondja, akiknek ez első sorban érdekük. Ha tehát valamely osztály tagjai a dolgok egy bizonyos rendjét annyira kezdik szeretni, hogy ha azt némely részleges tekintetben még módosítani óhajtják is, lényegének fentartásáért a legmesszebbmenő áldozatokat képesek hozni és egymástól elvárni, ha minden ama rend alapjaival ellenkező

cselekvényt megvetésre méltónak ítélnék, ha ezen cselekvények elkerülése és a rend szolgálatában kifejtett tevékenységük elismeréseképpen fokozott tiszteletet igényelnek, már bizonyosra vehetjük, hogy ama rend az osztály tagjai, mint olyanok számára oly általános előnyökkel jár, a melyek az uralkodásban való részvétel nélkül el sem igen képzelhetők.

Erre a fejlődésmentre igen szemléletes adalékot szolgáltat Ruskin, a ki különféle műveiben az úri erkölcsi felfogásnak, modornak, ízlésnek, eljárásmodnak, rendkívül finom, még az észrevehető ellenmondásokra is kiterjedő jellemzését adta. Szinte teljesnek mondhatnók ezt a jellemzést, ha csak világosabban kidomborította volna az uraságnak a hatalommal való összefüggését és az úri szellemnek a megfelelő hatalmi viszonyok fentartására irányuló célzatosságát. „Unto this last” című munkájában a társadalomra nézve különös fontossággal bíró foglalkozási csoportok erkölcsi kötelességeinek és tekintélyük alapjának taglalása közben valóságos dióhéjba szorított történetét adja a XIX. században uralkodókká vált osztályok úri rendbe emelkedésének. Mindenekelőtt megállapítja, hogy a katonának mindenütt nagyobb a becsülete, mint a kereskedőnek, még pedig nem azért, mert mestersége az ölés, hanem azért, mert hivatása életét bármikor kockára tenni az állam szolgálatában. Ezen nem változtat az, hogy az illető a katonai pályára bizonyos előnyökért lépett, melyekkel talán még vissza is él, mihelyt mindezen előnyöket a szükség perczében azonnal egészükben kész az állami érdekekért feláldozni. A katonák mellett állnak tekintély dolgában az orvosok, ügyvédek, papok és pedig szintén azon az alapon, hogy fia pályájukon megélhetést és boldogulást keresnek is, egyes hivatásbeli fényeikben mégis a közérdek, az igazság szolgálata kell, hogy vezesse őket, adott esetben egészen életük feláldozásáig. A mint a katonának inkább el kell vesztenie életét, mintsem a csatában elhagyni helyét, úgy az orvosnak is inkább meg kell halnia, semhogy a járvány elől meneküljön, a papnak, semhogy valótlanságot tanítson, az ügyvédnek, semhogy igazságtalanságot védelmezzon. Ezeknél a foglalkozási csoportoknál általánosan feltételezik ezt az áldozatkészséget; ennek megfelelően becsülik is őket. Ellenben a kereskedőről

mindenki azt tartja, hogy csakis saját legönzőbb érdeke szerint jár el, a közjával üzletei közben mitsem törődik. Pedig a kereskedőnek is elég fontos”, hivatás jutott a nemzet életében: tőle függ az egész társadalomnak a szükséges anyagi javakkal való ellátása, igen sok alkalmazott, munkás megélhetése. A kereskedő, ha ezen rendeltetését a köz javára egészen be akarja tölteni, könnyen juthat abba a helyzetbe, hogy veszteséggel kénytelen dolgozni, létének alapját veszélyeztetni és feláldozni az összesség javáért. Ezen az alapon és ez alatt a feltétel alatt a kereskedőt is megilleti a többi társadalomfentartó osztályoknak kijáró megbecsülés.

A nagy angol gondolkodó ezen fejtegetései nagyszerűen visszatükrözik ama kor osztálytagozódását és uralmi viszonyait, melyben munkáját írta. A harcos elem, melyből a feudális nemesség kikerült, még mindig a legtökéletesebb tekintélyt élvezi. De már melléje helyezkedett a papság és a honoratior osztálynak két más csoportja: az orvos és a jogász. Ellenben a kereskedő-vállalkozók osztálya meg küzd az elismerés hasonló fokáért és e közben érvül nem megnövekedett hatalmát hozza fel, hanem azon áldozatokat, melyeket adott esetben a köz rendjeért hozni kénytelen és hajlandó. A Ruskin-féle tekintélyfokozatok felállítása régibb évszázadokban vagy fejletlenebb viszonyok között élő népek-nél merőben lehetetlen lett volna; akkora harcos és még némileg a pap áldozatkészségét elvárták, de az ügyvivőnél, orvosnál egészen könnyen belenyugodtak igen kicsinyes eljárásokba. ff tisztán iparból, kereskedelemből élő, emellett harcos szolgáltatást nem tevő, többé-kevésbé megvetett osztálytól már senki sem várt a köz magasabb rendjéért áldozatkészséget. Ily igényt a bérmunkás-sággal, parasztsággal, sőt az iparossággal és a technikai szak-tudósokkal szemben Ruskin még csak nem is támaszt; bár némely más munkájában elismerni látszik, hogy a kifutófiú is lehet gentleman, ezt csak oly ideális erkölcsi értelemben teszi, amelyből messzebb menő gyakorlati következményeket nem vezet le.

Ruskin fentebb kivonatolt fejtegetései reávezetnek a foglalkozási ethika fogalmára, melyből osztály-ethika és végeredményben úri ethika fejlődhetik. A külön „katonai becsület, papi méltó-

ság” ezen osztályok uralmának legjellemzőbb kifejezése. Az „orvosi ethika” terjedése és kötelezővé válása legfőbb biztosítéka annak, hogy az orvosi kar állandóan megtartsa helyét az uralkodó társadalomban. A közügyességének termékére rátartós, polgári jogaira büszke önálló kisiparos, a kiról Schiller ezt a sort írta: „Ehrt den König seine Würde, ehret uns der Aände Fleiss” a maga szerényebb körében kétségtelenül uralkodó osztály volt. És az uralom felé vezető úton látjuk azt a bérmunkásságot is, melynek tagjai szervezetbe lépésük alkalmával helyzetük megjavítása, egy nekik megfelelő rend teremtése végett a súlyos áldozatok sokaságát vállalják el önként, ezeknek megtagadását, az együttműködés, a szolidaritás megsértését, a sztrájkot mint a munkásbecsülettel ellenkező tényeket megvédelmezik és a munka felfüggesztésével képesek megélhetésük alapját elhagyni, csak hogy egy társuk által szenvedett becsületsértés jóvátételét kieroőszakolják. Nemrégén történt Budapesten, hogy becsületükben megsértett szerelőmunkások egy katonai parancsnokot bocsánatkérésre kényszerítettek. Ezzel a régibb időkben ily terjedelemben ismeretlen eljárás móddal teljes összhangban van a munkások nagyobb műveltségre törekvése, a társadalmi illem, bár nagyrészt feudális eredetű szabályainak részükről azelőtt nem ismert mértékben való betartása.

Ezek a munkások urak akarnak lenni; azokká is lesznek, bármennyire visszatessék ez a régibb úri osztályok nem egy tagjának, a ki új úri csoportok felbukkanásában nem alap nélkül érzi egy az általa kedvelt állapotokat felváltó új társadalmi rend előszelét. Az alsóbb osztályok növekvő úrhatnámsága fölötti panaszkodásoknak ez a fő forrása; itt az úri nagylelkűség, a hatalmi állást olykor még nem is olyan nagyon régen élvező osztályokban, úri szűkkeblűséggé vedlik át.

Természetes, hogy az uraság lejtőjén nemcsak emelkedés, hanem legördülés is lehetséges. A mint egyrésztől azt láthatjuk, hogy egyes hatalomra vergődött társadalmi osztályok szilárd állású úri renddé lesznek, úgy másrésztől annak is tanúi lehetünk, hogy az uraság előnyeinek élvezetében megmelegedett, azt már egészen természetesnek tartó osztályok elzülленnek, eltűnnek, le-szorulnak fényes polcukról, vagy legalább más emberek soka-

ságával lesznek kénytelenek azt megosztani, a kik mellett többé-kevésbé háttérbe szorulnak. Miután az uraság mindenkor a létező társadalmi rend terméke és életnyilvánulása, csak természetes, hogy az illető társadalmi alakulattal együtt fejlődik, erősödik, majd gyengül, ingadozóvá lesz és végre eltűnik.

Valamely társadalmi osztály akkor veszti el úri jellegét, amikor a vezető állásról, hatalomról lehanyaglik. ff régi római császárság alatt még a nagyvagyonú polgárság képezte a sajátképeni úri rendet; ez azonban megszűnt, midőn a népvándorlás századainak felfordulása közben a harcos elem kerített kezébe minden hatalmat. Egy ideig úr is volt minden hivatásos harcos, de később, midőn a vezetés ezen elemen belül teljesen a nagyobb földbirtokkal rendelkezők kezébe jutott, a nagybirtokosság lett az úri rend kiváltságos képviselője, bárha egyes tagjai nem ékeskedtek is azon harci erényekkel, melyeket akárhány fegyveres szolgájuk egész életén át gyakorolt. Úrrátevő jellegét máig is megtartotta a földbirtok; de csak az egészen nagy, míg a közepes birtokkategóriák képviselői mindinkább más jogcímekekkel (műveltség, közhivatal) kénytelenek úri állásukat támogatni. A papság, mely egy ideig az úri rendnek legelismertebb, leghatalmasabb elemét szolgáltatta, ebből a helyzetéből nagyon sokat veszített, kivált egyes országokban, a hol a papi ruha alatt ma már senki sem sejt úri igényeket és gondolkodásmódot.

Miként valamely osztály úri rendbe emelkedésének legbiztosabb előjele az illető osztály erkölcsi erejének és ezzel elismert tekintélyének növekedése, úgy az uraságról lehanyaglás legbaljóslatúbb előhírnöke amaz erkölcsi alapzat megingása, elporlása. Aa valamely osztálynak a szokások által még kifejezett uralkodó helyzetét az emberek már általánosan igazságtalannak, másokra nézve sértőnek tartják, ha ezen osztály tagjainak kivételes igényeit elkezdik visszautasítani, gúny tárgyává tenni, ha a velük szemben való megalázkodást már legfeljebb a pillanat kényszere alatt gyakorolják, ha erkölcsi felfogásukat sem hajlandók többé a helyes eljárás legfőbb zsinórmértékéül elfogadni, akkor biztosak lehetünk felőle, hogy ez az osztály már nemsokára kiválik az úri rendből, vagy abban legfeljebb mint egy túrt alkatrész, az új valóságos úri osztály függeléke fog tovább tengődni. Még inkább

mutatja az úri rendből, vagy legalább a kizárólagos uralkodó állásból való lehanyagatlást, ha valamely úri osztály tagjai elkezdik saját etikájuk elveit tagadni, eszteleneknek, célszerűtleneknek nyilvánítani, nem úriaknak tartott keresetmódokhoz nyúlnak, az addigi úri felfogás által életmódjukhoz, eljárásaikhoz támasztott követelményeket lerázzák, a társas érintkezés kizárólagos úri formáit elhagyják vagy épen ellenkezőleg, az emberek sokkal nagyobb körére kiterjesztik.

Azon okok között, melyek valamely osztálynak az uralkodásról való lehanyagatlását, ennek következtében esetleg az úri rendből, vagy ennek mérvadó rétegéből való kiválását előidézik, vagy legalább siettetik, mindenesetre első helyen áll a vagyoni állás és hatalom elvesztése, mely az úri fellépést, életmódot lehetetlenné teszi és egyszersmind a társadalom fennlevő alakulatában való magasabb fokú érdekeltséget megszünteti. De nem kicsinylendő szerepet játszik az illető osztály tagszámának a többi társadalmi csoportokéhoz képest elmaradása, csökkenése is. A nyugateurópai feudális nemesség története szolgáltatta a legszemléltetőbb példát arra, miképpen vezetnek a háborúk, továbbá az úri osztály tagjainak egymás közötti versengései torzsalkodásai, végül az úri fellépéshez támasztott túlságos gazdasági igények a rend tagjainak tömeges elpusztulásához, elszegényedéséhez, a családok kihalásához, az egész rend létalapját képező vagyonnak és hatalmi állásoknak kevés kivételesen szerencsés család kezében összpontosulásához. Ezek a régi úri osztályból hírmondóul fennmaradt családok minden fényük, és hatalmuk dacára nem képesek csekély számú tagjaikkal mindazokat a helyeket betölteni, amelyek a meglevő állami és társadalmi rend fenntartása szempontjából főfontosságúak. Kénytelenek tehát feladatuk terhét és előnyét más eredetű, más gazdasági és társadalmi alapon felemelkedett emberekkel: ipari és kereskedelmi vállalkozókkal, tudósokkal megosztani, akik azután a vezetést is kiragadhatják kezükből és saját eszmevilágukat tehetik az egész úri rend irányítójává. Ilyen sors érte az antik polgári arisztokráciákat, ilyesfélét jósol Marx a mai tőkés polgárságnak is.

Beállhat azonban a kivételes úri állásból való lehanyagatlás

valamely úri osztály számának túlságos elszaporodása folytán is, ha a társadalom nem képes valamennyiüket az úri élet fenntartásához szükséges anyagi eszközök és működési tér minimumával sem ellátni. Ilyenkor a számelettiékké vált urak esznek, vagy kímélet nélkül kiszarolják és ezzel lázongásba kergetik a nép alsóbb rétegeit, vagy maguk válnak elégedetlen, forrongó, az úri hagyományokat lépten-nyomon megtagadó elemmé; mindkét esetben valósággal feszegetik a fennálló rend kereteit, egyenesen ellene működnek eredeti hivatásuknak, mely épen eme rend szilárdításában, fenntartásában állott. Ugyanez történik, ha valamely úri osztály nem ugyan számban, de életigényekben növekedik meg annyira, hogy ezeknek állandó kielégítése az össztársadalom emberi megélhetésével többé össze nem fér.

Az úri osztály ezen hypertrophiájának is sok példáját ismerjük, hol a katonák, hol a papok, hol a földesurak, hol a kereskedők voltak azok, akik annyi kivételesen magas igényű embert szabadítottak a társadalomra, amennyit ez csak többi tagjainak súlyos megsarczolásával, megadóztatásával volt képes — sokszor mégis tökéletlenül — a kívánt úri életszínvonalon tartani. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy valamely úri osztály ily végzetes következményű elszaporodása nem jelent szükségképen parazitizmust, sőt teljes indokolását találhatja a társadalom szervezetében, mely csakis nagyszámú és igen erős állású úri osztálylyal képes tovább fennállni, ha mindjárt egy későbbi időpontban épen ezen túlnagy oltalmazó súlya alatt kell is össze-rokadnia.

Egy folytonos háborúk által fenyegetett társadalom könnyen az előtt a választás előtt állhat, hogy vagy oly arányúra fejleszti katonai úri rendjét, a mekkorát hosszabb ideig meg sem bírhat, vagy azonnal prédájává lesz a reátörő ellenségnek. Aasonló lehet a helyzet, midőn csak egy nyilvánvalóan túlnagyszámú és vagyoni erejű papság képes egy theokratikus államalakulatot, vagy egy túlságosan megnövekedett vállalkozói osztály egy heves verseny által létében fenyegetett ipari, mezőgazdasági társadalmat ideig-óráig tovább életben tartani. Itt egyes társadalmak eredendő szervi hibájával, vagy elkerülhetetlen

beteg állapotával állunk szemben, mely miatt létüket egyáltalában nem biztosíthatják és úri rendjük túlfejlesztésével csupán két rossz közül a kisebbiket választhatják.

Egy úri csoportnak a megadott körülmények által indokolt, de mégis súlyos következményű túltengésére igen tanulságos példát szolgáltat a hivatalnok-osztály története. Néhány nemzedékkal ezelőtt a hivatalnokok még egyáltalában nem voltak urak, hanem csak a kardot vagy keresztet viselő főméltóságoknak, majd a kereskedelmi nagyvállalkozóknak szerény íródeákjai, akik maguk és családjaik számára semmi irányban nem támaszthattak a kispolgári mértéken túlmenő igényeket. Azonban az állami és gazdasági élet fejlődésével a hivatalnokok munkája mind nagyobb fontosságra emelkedett, mind nagyobb érdekek fűződtek képzettségükhöz, megbízhatóságukhoz, még tekintélyes fellépésükhöz is.

A dolgok ezen kialakulása az úri rendbe emelte, ennek előnyeivel és terheivel áldotta meg a hivatalnok-osztályt. A hivatalnok ezentúl akarva nem akarva, kénytelen volt egész életét a többi úri osztályok életmódjával összhangba hozni, tehát olyan háztartást kellett berendeznie, a mely egy bizonyos számú cseléd tartása nélkül el nem volt képzelhető. Aa ezt nem tette, a műveletlenségnek, durvaságnak, családjá lealázásának, méltatlan munkába fogásának vádja érte és nem-Csak az úri társaságból esett ki, hanem e réven talán hivatalából, keresetéből is.

A hivatalnok urak tehát cselédekkel szolgáltatták ki magukat és szintén úri körökben mozgó úri pályákra nevelt hozzátartozóikat. Ezt jól megtehették addig, amíg keresetükhöz arányítva a megélhetés olcsó volt, a munkabéreknek és a nép életigényeinek általánosan alacsony színvonala pedig kevés áldozattal lehetővé tette a cselédtartást. Azonban a gazdasági élet további fejlődésével a megélhetés és különösen a cseléd-tartás egyre drágult, de egyidejűleg az egész vonalon mindig több művelt, megbízható, önérzetes, az uralkodó társadalommal őszintén közösséget valló hivatalnok létezése mutatkozott szükségesnek, így beállott ezen karnál a túltengés helyzete: a társadalom egy nagyszámú úri hivatalnokosztályt teremtett és ennek

minden egyes tagjához oly magas igényeket támasztott, amelyek kielégítésére csak egy részüknek, mondhatni kisebbségüknek tudta megadni a szükséges eszközöket

Hol van a kivezető út ebből a zsákutczából ?

A hivatalnoki fizetések időnkénti emelését nyomon követi, sőt rendszerint megelőzi az élelemárak és a cselédfizetések szintjét is szabályozó munkabérek emelkedése, mely az egész fizetésjavítást hatástalanná teszi és azt legfeljebb ideiglenes tapasztó-flastrom szerepére utalja.

A hivatalnoki fizetéseknek az egész vonalon való oly arányú emelése, mely ezen kart valóban a társadalom alsóbb rétegei fölé emelné, amely a többi foglalkozási csoportok jövedelemgyarapodásának arányát meghaladná, vagy legalább nyomon kísérné, mely minden egyes bírósági jegyzőt, telek-önnyvezetőt, adótisztet, ügyvédhelyettest, banktisztviselőt olyan igazi úrrá tenne, aki koplalás és adósságcsinálás nélkül megadhatná cselédeinek a megnövekedett igényeknek megfelelő bért és tartást, egy ily fizetésrendezés terhét nem viselhetné el sem az állam, sem a magánvállalatok; ennek kísérlete nemcsak az adófizető köznépre, hanem a vagyont kezében tartó földbirtokos és tőkés elemre nézve is olyan megterhelést jelentene, melyet egyszerűen ki nem bírának. A munkabéreket és cselédigényeket a régi alacsony szintre visszaszorítani nem lehet és ha lehetne, akkor ez a gazdasági élet visszafejlődésével, a tisztviselői kar nagy részének feleslegessé válásával lenne egyértelmű; a hivatalnokoknak ezen igények kielégítésére eszközöket adni a társadalom szintén nem képes. Épen ilyen lehetetlen a hivatalnoki kart az úri rendből kizárni és az alsóbb néposztályok soraiba visszavetni, mert egy ily kísérlet megfosztaná a mai társadalmat nélkülözhetetlen védelmezőitől, sőt még a felforgató irányzatoknak nagyszámú képzett, önérzetre nevelt és elkeseredett vezetőt is szolgáltatna.

Egyetlen lehetőség marad még: az úri felfogást oly értelemben átalakítani, hogy a cselédtartáson alapuló régi fajtájú úri háztartás és az úri életmódnak ezzel összefüggő sallangjai megszűnjenek, az úri jelleg ismertető jelei, az úri tekintély elengedhetetlen feltételei lenni. Ezt a változást nyuga-

ton már nagy arányokban láthatjuk; mind nagyobb azon elismert úri családok száma, melyek háztartásaikat a technikai előhaladás által nyújtott eszközök segítségével cselédek nélkül látják el és egyéb életszükségleteik kielégítésénél is igénybe veszik azokat a berendezéseket és intézményeket, melyek eredetileg csak az alsó néposztályok munkájának, megélhetésének könnyítésére szolgáltak volna. Csupán a közúti járművekre, fogyasztási szövetkezetekre, óraszám fizetett bejáró háztartási munkásokra kell gondolnunk. Persze, hogy ezen könnyítések igénybevételének az úri felfogás ítélete által lehetővé tétele az úri életkeretek nagymérvű kitágítását is jelenti. Miután az úri társaságba tartozáshoz az azelőttinél alacsonyabb életszínvonal is elégséges, beözönölhetik ezen társaság tágabbá vált keretei közé sok olyan elem, melyre nézve ennek legfőbb akadálya eddig az úri életmód anyagi eszközeinek hiánya volt. Itt ismét elsősorban a kiművelt, önértékessé tett ipari munkásságra gondolok. Az azután más kérdés, hogy az egyenlő életszínvonal mesgyéjén át az úri rendbe kerülő új elemek nem szorítják-e háttérbe, sőt nem teszik-e idővel feleslegessé ezen rend régebb csoportjait, így a hivatalnokságot is.

Tanulságos jele az időknak, hogy a választójog körül most folyó küzdelemben a csontja velejéig konzervatív Tisza István a tanult városi munkásoknak hajlandó lenne megadni azokat a jogokat, melyektől a köznép nagy tömegeit ridegen elzárná. Aa már ezen munkások beözönlését a társadalom magasabb osztályai által eddig kizárólagosan elfoglalt keretekbe a hatalmi viszonyok megváltozása folytán tartósan meg nem akadályozhatja, legalább arra törekszik, hogy kevesebben jöjjenek, ne hozzák magukkal a munkásság nagy tömegét. Illeszkedjenek bele a ma uralkodó osztályok mozaikjába mint szerény új elem; valósítsák meg külön érdekeiket, igényeiket, de ne a ma uralmon levők, hanem a többi dolgozók, a tanulatlan ipari és a mezőgazdasági munkások rovására. Akkor azután, ha a meglevő, de reájuk nézve kedvezőbben alakult állapotok eléggé meggyőződött és elszánt védelmezőivé nevelődtek, idővel még ókár az úri rend előcsarnokaiba is bejuthatnak.

Ha Tisza számítása a jelen esetben nem is igen fog be-

válni, annyi viszont bizonyosnak látszik, hogy a munkásság végleges hatalomra jutásával az úri rend mint olyan nem szűnnék meg, legfeljebb személyzete változnék. Az úri rend épen a társadalmi élet nagyobb arányú kifejlődése óta oly állandó felszerelési tárgyát, kellékét képezte mindenféle alakulatnak, hogy teljes eltűnése valóságos ugrást jelentene a társadalom életfolyamatában. Ha tehát a marxista szociáldemokraták lazt állítják, hogy a mai tőkés társadalmi rend összeomlása és a munkásság uralomrajutása után azonnal meg kell szűnnie minden osztálykülönbségnek és ezzel járó úri sallangnak, ezt utópiánál egyébnek nem fogadhatjuk el.

Az esetleges szociáldemokrata társadalomban várható úri rend képe az eddigi tapasztalatok és jelek alapján meglehetősen könnyen ki is dolgozható. Aa ez a társadalom a termelésre szolgáló vagyton teljes kisajátítása után minden munkát ennek áldozati és hasznossági értéke szerint jutalmazna, csakhamar valóságos úri rendet képeznének azok a munkás-csoportok, — hogy ne mondjuk családok — amelyekben bizonyos, a közérdek szempontjából nagy fontosságú munkák alapos megtanulása és kivált saját érdekeiknek megfelelő gyakorlása, más elemeknek ezen ismeretektől és munkaköröktől való távortartásával együtt hagyománnyá vált. Ha pedig a szociálista társadalom az összesség jövedelmének teljesen közös élvezetét, egyenlő elosztását választaná irányelvül, igen hamar kialakulna egy olyan csoport, mely csekély értékű, vagy csak látszólagos termelő munka mellett főéletcéljává az egyenlőség fenntartását, a saját tagjaién kívül minden munkával, vállalkozással megszereshető külön előny kikutatását és elkobzását tenné. A első esetben egy gazdasági, technikai, az utóbbiban egy politikai, igazgatási színezetű úri osztály alkuina ki.

Az uralkodó szociáldemokrácia úri rendje semmi lényeges ismérvében sem különbözhetnék a régibb társadalmi alakulatok úri rendjeitől. Azt is a társadalmi gépezet további egyirányú működésében elsősorban érdekelt emberek alkotnák, akikben az osztályönzés már erkölcsi meggyőződéssé magasztosult. Annak tagjai is latbavetnék egész egyéniségüket a fennálló védelmére, melynek érdekében áldozatkészek, hősiések, méltányosak, de olykor

gőgösek és kegyetlenek is lennének. A rendjükre nézve kedvező erkölcsi elveket cselekedeteikben messzemenőleg betartanák és a megkívánt mértékben a többi osztályokba is beleoltanák. Ők is féltve őriznék magasabb tekintélyüket; csak egymással szeretnének sűrűbben és bizalmasabban érintkezni; "valóságos" úri társaságot képeznének, melynek fegyelmét bizonyos illem- és egyéb eljárási szabályok aggályos betartása segítségével ellenőriznék.

Bárminő lenne a szociáldemokrata társadalom és ennek úri rendje, ebben nagy teret foglalnának el a mai társadalomban uralkodó osztályok tagjai. Ezeknek a művelt, fegyelmezett és vezető tevékenységhez szokott elemeknek közremunkálását a szocialista társadalom rendjének kiépítésénél, gépezete működésbe hozatalánál ép oly kevéssé nélkülözhetné, mint afrancia forradalommal győzelmessé vált polgári társadalom a régi feudális kiváltságosak tevékenységét. Itt még kizárási és kipusztítási kísérletek, asztracizmusok és vérfürdők sem segítenek. A úri munkások osztálya a régi úri osztályokat még fel sem váltaná, hanem a társadalmi átalakulás eddig megfigyelt módja szerint összeolvadna vele.

Pedig el kell ismernünk, ha mégis létrejöhetne egy olyan társadalom, melyben az úr és nem úr közötti megkülönböztetés merőben ismeretlen lenne, ez a társadalom nemcsak az emberileg legrokonszenvesebb, hanem a legbiztosabban megalapozott fű lenne. Természetesen csak akkor, ha az általános egyenlőség, nem az általános lealázottság, a magasabbra emelkedés kielégítetlen vágyának érzésével, hanem a fennálló rend valóban általános, őszinte, áldozatkész szeretetével járna. Kifejtésre sem szorul, hogy az első esetben a társadalom rendjét unos-untalan felforgatással fenyegetnék azok, a kik ezen az úton vélnének az általános nyomorúságból kiemelkedő, kellemesebb, urasabb helyzetbe jutni. Tehát nem akkor lenne az egyenlők társadalma erős, ha abban senki sem lenne úr, hanem épen akkor, ha mindenki úrnak érezné magát benne. Hogy egy ilyen eszményi állapot egykor megvalósuljon, erre némi halavány reménysugarat ad épen az „úr” megszólításnak általánossá válása. Mert ez a szokás azt jelenti, hogy mindenki hajlandó embertársában az

értelmesség, megbízhatóság, a társadalom rendjével való összhang oly fokát feltételezni, a minő azelőtt csak a kivételesen előnyös helyzetű egyéneknél fordulhatott elő. És a ki ezt a megszólítást *a maga* számára igényli, az ezzel már bizonyos erkölcsi kötelezettséget is vállal arra, hogy a társadalom rendjét különféle értelemben, de már a pillanatnyi önzés sugallatain fölül-emelkedve szolgálja.